

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra kulturních a náboženských studií

Mechanismy zaměstnávání Ukrajinců v České republice

Bakalářská práce

Autor: Jan Bayer

Studijní program: B6107 Humanitní studia

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Vedoucí práce: Mgr. Luděk Jirka, Ph.D.

Oponent práce: ThLic. František Petr Burda, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Jan Bayer

Studium: P19K0131

Studijní program: B6107 Humanitní studia

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Název bakalářské práce: **Mechanismy zaměstnávání Ukrajinců v České republice**

Název bakalářské práce AJ: Mechanism of Employment of Ukrainians in the Czech Republic

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce je analýzou problematiky zaměstnávání ukrajinských občanů v České republice z perspektivy zdrojové země migrantů, přijímací země jako členského státu Evropské unie i z perspektivy samotných migrantů. Nosnou tezí je otázka, zda ukrajínští občané jsou zaměstnáni v pracovních pozicích, které odpovídají jejich vzdělanostnímu kapitálu. Na tuto tezi navazuje teorie segmentovaného duálního trhu, jejímž jádrem je, že pracovní trh je rozdělen do primárního a sekundárního sektoru, přičemž ukrajínští občané pracující na Ukrajině v primárním sektoru po příchodu do České republiky míří do sekundárního sektoru, který je spojen s nekvalifikovanými pracovními pozicemi a nízkým společenským statusem.

- 1) DRBOHLAV, Dušan, ed. Migraci a (i)migranti v Česku: Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme? Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010.
- 2) DRBOHLAV, Dušan, ed. Nelegální ekonomické aktivity migrantů. Praha: Karolinum, 2008.
- 3) DRBOHLAV, Dušan, ed. Ukrajinská pracovní migrace v Česku: Migrace – remittance – (rozvoj). Praha: Karolinum, 2015.
- 4) SLAVÍKOVÁ, Květa. Předpisy o cizincích a uprchlících. Praha: Linde, 1996
- 5) ŠTICA, Petr. Etika a migrace: Vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky. Ostrava: Moravapress, 2014.

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Luděk Jirka, Ph.D.

Oponent: ThLic. Petr František Burda, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 29.3.2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci s názvem „Mechanismy zaměstnávání Ukrajinců v České republice“ vypracoval samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Hradci Králové

Podpis:

Poděkování

Děkuji především vedoucímu práce Mgr. Luďkovi Jirkovi, Ph.D., který mě trpělivě a inspirativně doprovázel při psaní bakalářské práce.

Anotace

BAYER, Jan. *Mechanismy zaměstnávání Ukrajinců v České republice*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. 51 s. Bakalářská práce

Práce je analýzou problematiky zaměstnávání ukrajinských občanů v České republice z perspektivy zdrojové země migrantů, přijímací země jako členského státu Evropské unie i z perspektivy samotných migrantů. Nosnou tezí je otázka, zda ukrajínští občané jsou zaměstnáni v pracovních pozicích, které odpovídají jejich vzdělanostnímu kapitálu. Na tuto tezi navazuje teorie segmentovaného duálního trhu, jejímž jádrem je, že pracovní trh je rozdělen do primárního a sekundárního sektoru, přičemž ukrajínští občané pracující na Ukrajině v primárním sektoru po příchodu do České republiky míří do sekundárního sektoru, který je spojen s nekvalifikovanými pracovními pozicemi a nízkým společenským statutem.

Klíčová slova: ukrajinská pracovní migrace, migrační politika, vzdělanostní kapitál, segmentovaný duální trh, transkulturní dialog

Anotace

BAYER, Jan. Mechanisms of employment of Ukrainians in the Czech republic. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2022. 51 pp. Bachelor thesis

This bachelor thesis is based on analysis of mechanisms of employment Ukrainian migrants in the Czech republic from perspective country of origin, country of destination (as a part of European union) and Ukrainian migrants themselves. The bachelor thesis elaborated whether matches jobs of Ukrainian migrants with their education. This thesis follows theory of segmented labor market and stated that Ukrainian Citizen are working in primary sector at Ukraine, while they are working in the secondary sector after their arrival into the Czech Republic.

Keywords: ukrainian labor migration, migration policy, educational capital, segmented labor market, transcultural dialogue

Obsah

Úvod	9
1 Úvod do fenoménu migrace	11
2 Právní ukotvení zaměstnávání cizinců platné v České republice.....	13
2.1 Povolení k zaměstnání	13
2.1.1 Nelegální zaměstnávání cizinců	14
3 Přístup Evropské unie k pracovní migraci	15
3.1 Obecněji o migrační politice.....	15
3.2 Evropská unie	15
4 Migrace z Ukrajiny.....	17
4.1 Historické a kulturní souvislosti	17
4.2 Vývoj ukrajinské migrace	18
4.3 Push faktory	20
4.4 Teorie vysvětlující pracovní migraci	20
5 Zaměstnávání ukrajinských pracovníků s polskými vízy v České -republice	22
5.1 Vysílání ukrajinských pracovníků skrze polská víza.....	23
6 Migrace a migrační politiky do roku 1989.....	25
6.1 Vystěhovaectví	25
6.2 Přistěhovaectví od roku 1918 do 1989	27
7 Migrace a migrační politiky po roce 1989	30
7.1 Vystěhovaectví po roce 1989.....	30
7.2 Přistěhovaectví po roce 1989.....	31
7.2.1 První období (1990 – 1996).....	31
7.2.2 Druhé období (1996 – 2003)	32
7.2.3 Třetí období (2003 - 2020)	33
7.2.4 Období epidemie Covid-19	35
8 Nesoulad vzdělání-zaměstnání	37
8.1 Zdroje pro výzkum Yany Leontiyevy a Ondřeje Valenty	37
8.2 Jak je využít vzdělanostní kapitál Ukrajinců na českém trhu práce?.....	38
9 Segmentovaná (duální) pracovní (tržní) teorie.....	42
9.1 Variabilní a konstantní kapitál	42
9.2 Segmentovaná teorie ve vztahu k migraci	42
10 Transkulturní perspektiva	45
Závěr	47
Seznam literatury	49

Úvod

Česká republika byla za dob komunismu ryze emigrační zemí a v důsledku nejen sametové revoluce, ale i určitých globálních změn, je dnes zemí imigrační. V této práci se zaměřím faktory, v cílové i zdrojové zemi, které ovlivňují migrační toky. Tyto faktory jsou ekonomické, demografické i politické povahy.¹ Jde o to, co je hybnou silou k migraci, jak z hlediska migrační politiky cílové země, tak z hlediska politického a ekonomického vývoje v zemi zdrojové.

V první části popisují právní ukotvení zaměstnávání cizinců platné v České republice. Definuji, kdo se v právním jazyce označuje jako cizinec a jaké zákonné podmínky mají cizinci žijící v České republice. Zaměřil jsem se na podmínky pracovního povolení, protože občané Ukrajiny jsou povinováni o pracovní povolení (dnes nejčastěji zaměstnanecké karty) žádat. Součástí je i definice neregulérního zaměstnávání cizinců. Na to navazuje kapitola o přístupu Evropské unie k pracovní migraci. Evropská unie vydává doporučení a usiluje o regulaci neoprávněných ekonomických aktivit migrantů různými sankcemi. Ovšem o naplnění sankcí rozhodují sami členské státy.

Dále se věnuji Ukrajině jako zdrojové zemi, jejím kulturním a historickým souvislostem. Zásadní pro migrační toky na Ukrajině byl rozpad Sovětského svazu v roce 1990. Po rozpadu Sovětského svazu přišla výrazná migrační vlna, ale zájem ukrajinských politiků o migrační politiku není příliš výrazný. Na to navazuji popisem charakteru migračních toků a migračních politik v českých zemích. Rozděлил jsem to na dvě období. První období je do roku 1989 a druhé období začíná sametovou revolucí a končí současnou uprchlickou vlnou.

Těžištěm této práce jsou kapitoly o nesouladu vztahu vzdělání-zaměstnání a segmentované teorie. Pro interpretaci plýtvání vzdělanostního kapitálu občanů Ukrajiny, kteří pracují v České republice v sekundárním sektoru jsem vybral segmentovanou teorii podle Petera Kivista. Data o ukrajinských občanech čerpám z výzkumů Ondřeje Valenty a Yany Leontievy. Součástí práce je i jedna z variant neregulérního zaměstnávání Ukrajinců prostřednictvím polských víz. Poukazuji na komplikace a nevýhody plynoucí z povahy tohoto typu zaměstnání.

S ohledem na současnou situaci na Ukrajině, čímž samozřejmě myslím ruskou invazi, musím zmínit, že většinu práce jsem měl napsanou před vpádem ruských vojsk na území Ukrajiny. Válka na Ukrajině znamená dramatickou změnu v přístupu k migrantům z Ukrajiny,

¹ Srov. DRBOHLAV, Dušan. Imigrace a integrace cizinců v Česku: Několik zastavení na cestě země v její migrační proměně z Davida na téměř Goliáše. *Geografie* 116 (4), 2011, s. 401 – 421.

ale především se Česká republika musí vypořádat s obrovskou uprchlickou vlnou, zejména ukrajinských žen a dětí, kterých Česká republika v tuto chvíli přijala již cca 300 000. Dále je nutné zmínit, že dvě z knih, které jsem při zadávání tématu práce uvedl jako zdroj, jsem nepoužil, protože s tím, jak se profilovalo téma, se ukázaly tyto knihy jako nevhodné.

Toto téma jsem si vybral, protože jsem hledal aktuální téma související s migrací. Chtěl jsem psát o aktuálním fenoménu, který se týká České republiky a přistěhovalectví. Dalším motivem je fakt, že své další uplatnění v profesním životě chci směřovat do neziskové organizace, která se zabývá integrací cizinců, zejména ze států, které nejsou součástí Evropské unie. Při odborné stáži v poradně pro cizince jsem načerpal mnoho témat, které se týkají právě tématu bakalářské práce. Pokud by se zjednodušeně mohl charakterizovat obor Transkulturní komunikace jako budování mostů mezi kulturami, je zaměstnávání jedním z fenoménů, které stojí za bližší interpretaci, protože to ukazuje, jak u nás cizinci žijí, jaké mají podmínky k životu a jak na to reagujeme jako společnost.

1 Úvod do fenoménu migrace

Organizace spojených národů definuje mezinárodního migranta jako osobu, která pobývá mimo zemi svého obvyklého pobytu alespoň po dobu jednoho roku. Podle této definice OSN odhadla, že v roce 2005 bylo na celém světě přibližně 200 milionů mezinárodních migrantů, včetně 9 milionů uprchlíků. Toto číslo je ekvivalentem páté nejlidnatější země na světě, Brazílie. Ovšem mezinárodní migrace ovlivňuje nejen samotné migranty, ale má důležité sociální, ekonomické a politické dopady doma i v zahraničí.²

Migrace je dynamický, kulturní, behaviorální, mentální proces a životní událost jednotlivce i celých rodin. Migrace vyvolává fyziologické reakce, které mohou mít vliv na zdraví migrantů. Podnětem k migraci může být lokální stresor. Stresorem může být například nezaměstnanost ve zdrojové zemi. Konečné rozhodnutí k migraci je provázeno nejistotou jedince, širší rodiny i celé vysílající komunity. Stresory doprovází migranty i po opuštění země původu. Sužuje je nejistota a sociální konflikty v nové, často ne konečné, destinaci. Musí reagovat na nové výzvy a usadit se v nové společnosti. S procesem migrace může být spojena i kognitivní disonance spočívající v nesouladu mezi očekáváními a reálnými podmínkami. Tato nejistota, disonance vyvolává stresovou reakci, jejíž důsledky mohou vyústit v poškození vnitřního regulačního systému a pozdějším zdravotním problémům. Stresová reakce člověka souvisí s individuálním vnímáním. Osobnostní rysy působí jako filtry, přes které jednotlivci interpretují výzvy jako více či méně stresující.³

Dnešní svět je rozdělen do národních států, které spolu sousedí a jsou vzájemně konfrontovány. Tento „státocentrický řád“ se považuje za normální. Všechny události a činy jsou posuzovány v rámci perspektivy státu. Migrace je také vnímána v podmínkách státu a jeho územní zakořeněnosti, přičemž je migrace považována za marginální jev. Pokud uvažujeme o státu jako o opěrném bodu politického řádu, potom je migrace zdrojem budoucích problémů. Tímto řádem v poslední době otřásl migrační vlny. Nicméně stále převládá státocentrický pohled na svět. To je důvodem toho, proč vždy ve veřejné debatě o migrační krizi převládá perspektiva těch, kteří žijí uvnitř státu, zakořenění za bariérami. Není náhoda, že otazníky se tvoří kolem řízení a regulace migračních toků. Na jedné straně jsou zde lidé, kteří vidí přistěhovalce jako příležitost a na druhé straně ti, co

² Srov. KHALID, Koser. *International migration: A very short introduction*. New York. Oxford University Press. 2007, s. 4.

³ Srov. COHEN, Jeffrey; SIRKECI, Ibrahim. *Handbook of culture and migration*. Massachusetts: Edward Elgar Publishing, Inc. 2021, s. 425.

v přistěhovalectví vidí nebezpečí. Státocentrický pohled znamená, že ti, kteří jsou občany daného státu mají a priori právo rozhodnout o přijetí nebo odmítnutí přistěhovalců.

Státy si nárokují pravomoc rozhodovat o tom, kdo bude na hranicích zastaven a kdo vstoupí do země. Ve státocentrickém řádu se možnost omezení migrace stává prostředkem prosazování suverenity státu. Mezinárodní právo tuto výsadu států potvrzuje.⁴

Je paradoxní, že v době, kdy evropská populace klesá, nebo se předpokládá, že bude klesat, zároveň nabírá na síle represivní aparát imigračních kontrol. Předpokládá se, že pokles a stárnutí evropské populace způsobí vážné ekonomické a sociální problémy ve většině evropských zemí. V roce 2000 OSN deklarovala, že k udržení stávajícího poměru starých a mladých lidí v Evropě by musela Evropa přijmout několik milionů migrantů ročně. Evropské vlády zpravidla akceptují, že pokud chtějí, aby jejich ekonomika prosperovala musí přijmout migranty. Většina z nich se usiluje o kvalifikované migranty, zejména v oboru informačních technologií a zdravotnických služeb. Zájem je ovšem i o nekvalifikované pracovníky, především v zaměstnáních, které nechtějí vykonávat členové majority a nedají se přesunout do zahraničí (zemědělství, stavební práce).⁵

⁴ Srov. DI CESARE, Donatella. *Resident foreigners : a philosophy of migration*. Medford: Polity Press. 2020, s. 16.

⁵ Srov. GUPTA, Suman; OMONIYI, Tope. *The cultures of economic migration: International Perspectives*. Burlington: Ashgate Publishing Company. 2007, s. 21.

2 Právní ukotvení zaměstnávání cizinců platné v České republice

Tato kapitola pojednává o právním rámci zaměstnávání cizinců v České republice, zejména pak o Zákonu o zaměstnanosti, tj. zákon č. 435/2004 Sb. Tento zákon stanovuje podmínky, za kterých mohou cizinci vstoupit na trh práce, povinnosti zaměstnavatelů a sankční opatření za nelegální zaměstnávání cizinců.

Cizinec je osoba, která není občanem České republiky. Cizince pak lze rozdělit do dvou kategorií. První jsou cizinci, kteří mají podle zákona o zaměstnanosti stejné postavení jako občané České republiky. Těmito cizinci jsou občané Evropské unie a jejich rodinní příbuzní, rodinní příbuzní občana České republiky, cizinci s trvalým pobytem v ČR a cizinci, kterým byla poskytnuta mezinárodní ochrana (azyl). Tito cizinci by měli mít stejné podmínky jako občané České republiky a pracovat bez pracovního povolení, ale v praxi samozřejmě mohou trpět diskriminací, opovržením ze strany zaměstnavatele nebo různými negativními stereotypy, a to znevažuje jejich právně rovnocenné právní postavení s občany České republiky.

Druhou kategorií jsou cizinci, jejichž vstup na trh práce je omezen. Těmito cizinci jsou všichni cizinci, kteří se nedají zahrnout ani do jedné výše zmíněné kategorie. Tito cizinci potřebují k výkonu práce povolení k zaměstnání. Cizinec musí mít samozřejmě i oprávnění k pobytu na území České republiky. Do této kategorie tedy spadá i velká část Ukrajinců, kteří migrovali nebo migrují do České republiky. Tato právní úprava má svůj důvod, a tím je zamezit tomu, aby byli na pozicích, které lze obsadit preferovanými skupinami, tj. občany ČR a EU, zaměstnání cizinci z třetích zemí. Cílem je obsadit cizinci z třetích zemí pouze ta pracovní místa, která nelze obsadit preferovanými skupinami obyvatel.⁶

2.1 Povolení k zaměstnání

Pracovní povolení vydává pouze Úřad práce za zákonem stanovených podmínek. Při udělování povolení k zaměstnání se přihlíží na aktuální situaci na trhu práce, aby se zajistilo, že ohlášené pracovní místo nelze obsadit jinak. Zákon uvádí dvě podmínky. První podmínkou je, že zaměstnavatel musí ohlásit volné pracovní místo s tím, že se mu nedaří najít vhodného uchazeče z preferovaných skupin. Druhou podmínkou je přihlídnutí Úřadu práce na trh práce. K vydání povolení k zaměstnání musí být splněny obě podmínky. Pracovní povolení se

⁶ Srov. ČIŽINSKÝ, Pavel. *Cizinecké právo: práva a povinnosti cizinců a jejich rodinných příslušníků při vstupu a pobytu na území ČR, jejich zaměstnávání a podnikání, zdravotní pojištění a sociální zabezpečení, řízení a provozování vozidla, přístup ke vzdělání a studiu, rodinné soužití s cizinci, mezinárodní ochrana/azyl, státní občanství*. Praha: Linde Praha, 2012. s. 212-213.

vydává pro určitého zaměstnavatele. Zároveň musí být přesně stanoveno místo výkonu práce i druh vykonávané práce.⁷

2.1.1 Nelegální zaměstnávání cizinců

Definice nelegální práce vychází ze Zákona o zaměstnanosti § 5. Nelegální prací se rozumí výkon závislé práce mimo pracovněprávní vztah, vykonávání práce v rozporu s vydaným povolením nebo výkon práce bez oprávnění k pobytu (pokud je v daném případě vyžadováno). V praxi může být komplikované posoudit, zda jde skutečně o nelegální zaměstnání. V roce 2012 vydal Nejvyšší správní soud rozsudek, ve kterém se za výše uvedenou nelegální práci považuje činnost, kterou cizinec vykonává soustavně bez pracovního povolení (přestože je povolení vyžadováno) za mzdu nebo určitou odměnu. Z toho vyplývá, že jednorázová přátelská výpomoc bez odměny nenaplňuje znaky definované v tomto rozsudku. Za práci bez pracovního povolení může být cizinec sankcionován pokutou až 100 000 Kč a hrozí mu i vyhoštění až po dobu pěti let. Zaměstnavatel může dostat také finanční sankce. Pro zaměstnavatele, který nelegálně zaměstnává cizince je pokuta stanovena ve výši 250 000 až 10 000 000 Kč. Problematika nelegálního zaměstnávání je zakotvena i v trestním zákoníku v § 342.⁸

⁷ Srov. ČIŽINSKÝ, Pavel. *Cizinecké právo: práva a povinnosti cizinců a jejich rodinných příslušníků při vstupu a pobytu na území ČR, jejich zaměstnávání a podnikání, zdravotní pojištění a sociální zabezpečení, řízení a provozování vozidla, přístup ke vzdělání a studiu, rodinné soužití s cizinci, mezinárodní ochrana/azyl, státní občanství*. Praha: Linde Praha, 2012. s. 214.

⁸ Srov. ČIŽINSKÝ, Pavel. *Cizinecké právo: práva a povinnosti cizinců a jejich rodinných příslušníků při vstupu a pobytu na území ČR, jejich zaměstnávání a podnikání, zdravotní pojištění a sociální zabezpečení, řízení a provozování vozidla, přístup ke vzdělání a studiu, rodinné soužití s cizinci, mezinárodní ochrana/azyl, státní občanství*. Praha: Linde Praha, 2012. s. 220 -221.

3 Přístup Evropské unie k pracovní migraci

3.1 Obecněji o migrační politice

Ekonomická globalizace nesnížila autonomii státu, včetně otázky přistěhovalectví, neboť posílila jeho pravomoc a právní nástroje. Je patrné, že státy odmítají migrační politiku otevřených dveří a trvají na národní výsadě regulovat migrační toky. Tento současný trend připomíná protichůdný proces identifikovaný Saskia Sassenem: budování hospodářských oblastí bez hranic versus rostoucí hraniční kontroly proti nelegálním migrantům (volný pohyb kapitálu versus volný pohyb osob).⁹ Navzdory tomu, že se odhaduje, že sociální zisky jsou z migrace větší než z liberalizace obchodu se zbožím a službami. V porovnání s ostatními dimenzemi globalizace nic nenasvědčuje tomu, že by se liberalizoval přeshraniční pohyb osob. Imigrační politika se dnes dělí na tržní opatření, včetně dohody o volném obchodu, která přitahují kvalifikované pracovníky. Nástroje státní kontroly jako je bezpečnost hranic a vízová politika se používají k odrazování nízkokvalifikovaných migrantů.

Zdrojová země imigrantů často odchodem nekvalifikovaných pracovníků řeší vlastní nezaměstnanost, protože tito pracovníci jsou často ve vlastní zemi nezaměstnaní. Navíc tito pracovníci mohou být frustrováni nedostatečnými vyhlídkami, což může vést k politickým a sociálním nepokojům. Vlády vysílajících zemí jsou proto často spokojeny s odchodem těchto pracovníků, protože tato migrace působí jako ventil uvolňující napětí.¹⁰

3.2 Evropská unie

Jedním z nejdůležitějších faktorů, které přitahují cizince k nelegální migraci do zemí EU je i relativně snadná dostupnost práce na černém trhu. Zároveň se ukazuje, že Evropě chybí kvalifikovaní pracovníci, ale i nekvalifikovaní, ovšem cílem Evropské unie je minimalizovat nelegální migraci a zároveň přilákat nejlépe kvalifikovanou pracovní sílu. Členské státy Evropské unie mají různé migrační tradice. Ideální by pro Evropskou unii bylo najít konsensus mezi členskými státy, v rámci stávajícího právního rámce, společných postupů k migraci.¹¹

Až do roku 1992 země Evropského společenství neměly právní rámec společného postupu k migraci. To změnila až Maastrichtská smlouva v roce 1993, která upravuje

⁹ Srov. PANIZZON, Marion; ZÜRCHER, Gottfried; FORNALÉ, Elisa. *The palgrave handbook of international labour migration (law and policy perspectives)* New York: Palgrave Macmillan, 2015, s. 1.

¹⁰ Srov. STEINER, Niklaus. *International migration and citizenship today*. New York: Routledge, 2009, s. 54.

¹¹ Srov. DRBOHLAV, Dušan (ed.). *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: (Česko v evropském kontextu)*. Praha: Karolinum, 2008, s. 47.

společný zájem v oblasti migrace. Ovšem ani v současném stavu po Amsterdamské smlouvě není ekonomická migrace specificky zmíněna. Od roku 2005 rozhoduje o přijatých opatřeních regulujících nelegální přistěhovalectví Evropská rada a Evropský parlament, ale přistupující evropské státy, včetně České republiky, se zavázaly ke společnému postupu s Evropskou unií a podle toho transformovaly svou migrační politiku, aby se přiblížila unijním standardům. Otázkou je, zda tato pravomoc ovlivňovat přistěhovaleckou politiku je legitimní i v případě, že tím ovlivňuje zaměstnanost.¹²

Evropská unie se od poloviny 90. let snaží různými opatřeními regulovat nelegální ekonomické aktivity migrantů. Mezi tato opatření patří doporučení Evropské rady z roku 1995 zavést sankce zaměstnavatelům, kteří zaměstnávají cizince bez pracovního povolení. O naplnění těchto sankcí rozhodovaly jednotlivé členské státy. V druhé polovině 90. let se přistěhovalecká politika neřešila. Až v roce 2006 uvedla Evropská komise, že: „*kořenem problému je nízká míra odhalení zaměstnavatelů zaměstnávajících cizince bez pracovního povolení*“¹³. Negativní dopady nelegálního zaměstnávání jsou ovšem nepopiratelné. Nelegální zaměstnávání je velmi často napojeno na mafii, snižuje to důvěryhodnost legálního přistěhovalectví a snižuje to daňové výnosy. Přestože 26 z 27 členských států přijala doporučení Evropské rady o sankcích, je problematická jejich reálná vymahatelnost. To měla změnit nová směrnice Evropské komise.¹⁴

Tato směrnice doporučuje členským státům Evropské unie, aby uvalovaly sankce, tj. pokuty za každého nelegálně zaměstnaného cizince, hrazení výdajů spojených s navrácením cizince do země původu a v případě podnikatelských subjektů vyloučení z veřejných zakázek či dotací. Na to navazuje prevence tohoto fenoménu, čímž je kontrola pobytového statusu před zaměstnáním cizince. Tento návrh se ovšem setkal s negativním ohlasem ze strany organizace evropských zaměstnavatelů BusinessEurope. Argumentem této organizace je, že tento návrh zasahuje do pracovního práva členských zemí a že sankce jsou příliš přísné bez ohledu na to, zda se zaměstnavatel skutečně podílel na nelegálním příchodu cizince.¹⁵

¹² Srov. DRBOHLAV, Dušan (ed.). *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: (Česko v evropském kontextu)*. Praha: Karolinum, 2008, s. 48-49.

¹³ DRBOHLAV, Dušan (ed.). *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: (Česko v evropském kontextu)*. Praha: Karolinum, 2008, s. 50.

¹⁴ Srov. DRBOHLAV, Dušan (ed.). *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: (Česko v evropském kontextu)*. Praha: Karolinum, 2008, s. 49-50.

¹⁵ Srov. DRBOHLAV, Dušan (ed.). *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: (Česko v evropském kontextu)*. Praha: Karolinum, 2008, s. 51.

4 Migrace z Ukrajiny

4.1 Historické a kulturní souvislosti

Po mnoho staletí bylo ukrajinské etnikum označováno jako Rusíni, případně jako Malorusové. Dnes používané označení ukrajinského etnika se začalo používat až na přelomu 19. a 20. století. První skupiny Ukrajinců přicházející do Čech lze datovat do 16. století, kdy migrovali za účelem doplnění vzdělání na vysokých školách nebo byli najati za žold do boje proti Turkům. Na konci 18. století, kdy byla část západoukrajinského území připojena k Habsburské monarchii, začaly vznikat nové vazby a docházelo k výraznějšímu přeshraničnímu pohybu osob mezi touto částí Ukrajiny a Habsburskou monarchií.¹⁶

Historicky lze migraci Ukrajinců rozdělit na občany, kteří migrovali z Podkarpatské Rusi a na občany ze zbytku Ukrajiny. Lidé z bývalé Podkarpatské Rusi odcházeli do České republiky převážně z ekonomických důvodů a lidé z ostatních částí Ukrajiny migrovali především z politických důvodů. Za dob Tomáše Garrigua Masaryka bylo Československo velmi otevřené ukrajinské migraci a stalo se centrem ukrajinské emigrace. Ukrajinci zde vybudovali síť kulturních a vzdělávacích institucí. Situace se změnila po druhé světové válce, kdy byli nuceni k asimilaci nebo k odchodu do země původu. Za komunistické vlády byli Ukrajinci vystaveni neustálé kontrole ze strany státní bezpečnosti. Po sametové revoluci se v České republice obnovil kulturní život menšin. Institucionální vazby z dob Masaryka byl zpřetrhán, ale lze říci, že v současné době přicházejí imigranti z významné části právě z oblastí Ukrajiny, ze kterých migrovaly předešlé generace již za dob Masaryka, ale důležitá je pro migraci západní Ukrajina. Kromě ekonomických důvodů láká do Česka Ukrajince i geografická blízkost, zejména pak pro západní Ukrajinu.¹⁷

Ukrajinci, kteří sem přišli za první republiky, vytvořili příbuzenské vazby s českými občany, a přestože vlivem komunistického režimu byly tyto vazby silně narušeny, nebyly zcela zpřetrhány. Na počátku devadesátých let byl pro imigranty tento typ vazeb výhodný. Není nikde doloženo, do jaké míry byly tyto vazby využívány, ale do určité míry mohly být využívány.

Ovšem zkušenost migrace se projevila mnohem více způsobem smýšlení a vzorci jednání než budováním sítí kontaktů. Ukrajinci považují za ekonomicky výhodné odejít v produktivním věku do zahraničí, kde si vydělají mnohem více než v jejich vlastní zemi.

¹⁶ Srov. ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001, s. 81.

¹⁷ Srov. NEKORJAK, M. Pracovní migrace Ukrajinců do České republiky. In Hučko, L. *Duchovní a kulturně společenská podpora integrace národnostních menšin*. Praha: Apoštolský exarchát Řeckokatolické církve v České republice, 2005, s. 21- 36.

Česká republika je jednou z často volených destinací pro Ukrajince ze západní Ukrajiny, kteří jsou geopoliticky orientováni na západ. Pro Ukrajince je migrace do zahraničí běžnou životní strategií.¹⁸

4.2 Vývoj ukrajinské migrace

Migrace z Ukrajiny se zásadně proměnila s pádem Sovětského svazu, a zejména pak ustanovením svobody pohybu. Ukrajinci po roce 1989 začali migrovat na západ od ukrajinských hranic. Do roku 1989 mířila ukrajinská migrace především směrem do zemí Sovětského svazu, ovšem po roce 1991 se otevřela ukrajinské migraci i možnost odchodu do Polska nebo České republiky.

Po rozpadu Sovětského svazu se začali do Ukrajiny vracet repatrianti z Ruska a dalších post-sovětských republik, ale výrazný pokles tohoto trendu způsobily ekonomické krize v Ukrajině v druhé polovině devadesátých let, zatímco emigrace z Ukrajiny na západ začala už na počátku devadesátých let. Postupně se přeorientovaly migrační toky směrem na západ. V roce 1990 emigrovalo do zemí na západ od ukrajinských hranic přes 90 000 osob. Tento trend postupem času klesal, protože v roce 2006 bylo takových emigrantů pouze 8700. V roce 2006 emigrovalo celkem 11,5 % do čtyř zemí střední Evropy včetně České republiky a ačkoliv toto číslo se nám nemusí zdát veliké, znamená v padesátimilionové Ukrajině značnou část populace. Příčinou tohoto jevu jsou zřejmě dva faktory. Po pádu železné opony totiž přišla na Ukrajinu ekonomická a migrace je řešením.¹⁹

Poté, co se otevřely hranice, začali ukrajinští obyvatelé vydělávat na dovozu levného zboží z Ukrajiny do sousedních zemí a naopak, a tento přeshraniční obchod fungoval zejména s Polskem. Umožnily jim to odlišné ceny pohonných hmot, cigaret a alkoholu. Ze sousedních zemí naopak dováželi do Ukrajiny spotřební zboží, které prodávali se ziskem. Přeshraničním obchodem získali cenné kontakty a obchodní zkušenosti. Tímto způsobem se také vytvořily migrační sítě, které umožnily některým Ukrajincům najít práci a na delší dobu se usadit v zahraničí.²⁰ Ovšem v České republice nebyl doložen žádný pendlerský obchod, protože se tento způsob týkal především Polska.

¹⁸ Srov. NEKORJAK, M. Pracovní migrace Ukrajinců do České republiky. In: Hučko, L. *Duchovní a kulturně společenská podpora integrace národnostních menšin*. Praha: Apoštolský exarchát Řeckokatolické církve v České republice, 2005, s. 21-36.

¹⁹ Srov. DRBOHLAV, Dušan (ed.). *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: (Česko v evropském kontextu)*. Praha: Karolinum, 2008, s. 211-213.

²⁰ Srov. DRBOHLAV, Dušan (ed.). *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: (Česko v evropském kontextu)*. Praha: Karolinum, 2008, s. 215.

Pouze 1,7 % Ukrajinců odchází do České republiky za prací a stráví zde méně než měsíc. Naopak 59,7 % jich zde stráví více než tři měsíce. Trend migrace do České republiky je tedy jednoznačně za účelem dlouhodobého pobytu a do Česka migrují především mladí méně vzdělaní lidé. Většina mužů pracuje ve stavebnictví a ženy pracují v restauracích nebo v hotelech, restauracích nebo potravinářství.

Velmi zřídka využívají Ukrajinci pro získání práce v Česku oficiální ukrajinské zprostředkovatele, ačkoliv tato strategie byla oblíbená v devadesátých letech. V roce 2006 bylo zaměstnáno prostřednictvím těchto agentur pouze 454 osob. Velmi často se obrací na společnosti založené bývalými občany Sovětského svazu, kteří už dříve emigrovali. Další možností je tříměsíční turistické vízum s nelegálním prodloužením pobytu. Podle údajů ze šetření má sepsanou pracovní smlouvu pouze 11,6 % respondentů a převažuje pouze ústní dohoda o provedení práce. Problémem je také tzv. švarcsystém. Důsledkem tohoto způsobu zaměstnání je časté nedodržování sjednaných podmínek. Pouze 19 % Ukrajinců vykonává práci odpovídající jejich kvalifikaci a polovina z respondentů v provedeném šetření uvedla, že mají nepřiměřeně nízkou mzdu. Přes tyto komplikace ale 43,6 % respondentů uvedlo, že pracovní podmínky v Česku jsou vyhovující.²¹

Migrace má pro Ukrajinu pozitivní i negativní dopady. Mezi pozitivní dopady patří lepší životní úroveň migrantů a příjmy díky zahraniční práci, které dle odhadu expertů z Institutu demografie a sociálního výzkumu Ukrajinské akademie věd činí cca 7,2 mld. USD, tj. 8,5 % HDP země. (Maidanik 2006). Jedná se samozřejmě o široce známé remitence. Mezi negativní dopady patří odliv kvalifikované pracovní síly do zahraničí (kde vykonávají méně kvalifikované práce) a v důsledku toho nedostatek pracovních sil v určitých odvětvích průmyslu. Dalším negativním dopadem je pak kromě demografického propadu na Ukrajině i nedostatečná právní ochrana Ukrajinců v zahraničí.

Pokud se vezmou v úvahu všechny negativní dopady migrace, není migrační politika Ukrajiny odpovídající. Zájem politiků o tuto otázku byl patrný pouze před volbami, kdy šlo spíše o to ukázat, jak je současný režim neschopný a získat hlasy voličů. Například v roce 1997 definoval prezident Ukrajiny zájmy, principy a přístupy k migrační politice, ale téma migrace za prací Výnos vůbec neobsahoval. Tématu migrace za prací se věnoval Výnos prezidenta až v roce 2000, tedy v době, kdy už ukrajinští obyvatelé Ukrajinu masově opouštěli. Došlo k určitým dohodám Ukrajiny s cílovými zeměmi. Ovšem tyto dohody neměly na probíhající migrační procesy velký vliv. Tuto situaci reflektovala Vrchní rada

²¹ Srov. DRBOHLAV, Dušan (ed.). *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: (Česko v evropském kontextu)*. Praha: Karolinum, 2008, s. 219-221.

komise pro lidská práva, která podnítila vyjednávání dalších bilaterálních dohod s cílovými zeměmi. Cílem bylo zejména zabránit nelegální migraci. V současné době platí vízový režim pro občany Ukrajiny cestující do zemí Evropské unie a obecně je pro ukrajinské politiky ukrajinská emigrace stále na okraji zájmu, ačkoli se v současné době snaží nalákat ukrajinské migranty zpět do země původu za účelem „budování“ lepší ekonomické perspektivy státu.²²

4.3 Push faktory

Jak jsem již zmínil výše, příčiny pracovní migrace z Ukrajiny jsou velmi často ekonomické povahy. Jedním z faktorů, které motivují Ukrajince k migraci je vysoká nezaměstnanost, která v roce 1997 dosahovala až 40 % práceschopného obyvatelstva. Dalšími faktory jsou chudoba, hyperinflace a nízké výdělky. Na druhé straně Státní služba zaměstnanosti na Ukrajině eviduje neobsazená pracovní místa, ale to je pochopitelně dáno tím, že mnoho Ukrajinců pracuje v šedé zóně i ve své zemi a o oficiální zaměstnání nemají zájem. V roce 2006 bylo celkem 2,6 milionu volných pracovních míst. Problémem je nízká mzda, kdy v 60 % případů v roce 2006 bylo nabízeno méně než 80 eur. Na trhu práce v Ukrajině je patrný nedostatek kvalifikované pracovní síly, která odjíždí za hranice vykonávat lépe placenou nekvalifikovanou práci.²³

4.4 Teorie vysvětlující pracovní migraci

Běžně se k vysvětlení pracovní migrace používají ekonomické teorie. Tyto teorie ale mají své limity. Michal Nekorjak se tyto limity snaží překonat uvedením kulturně-historických souvislostí. Dále podle Michala Nekorjaka je třeba: „*jednání aktérů v analýzách interpretovat i ve vztahu k významným institucím, které strukturují jejich jednání a běžně přesahují schopnosti individuí je nějak ovlivnit, popřípadě nejsou ani v kalkulacích aktérů explicitně reflektovány*“.²⁴ Níže uvedu dvě teorie, ze kterých Michal Nekorjak učinil závěr.

První teorií je „teorie nové ekonomie migrace“. Ukazuje se, že předpoklad radikálních ekonomických teorií, že se jedinec rozhoduje samostatně (migruje zpravidla jedinec, a nikoliv celé rodiny) není zcela správný. Naopak na rozhodnutí o vycestování do zahraničí se podílí celá rodina (zejména nukleární rodina). Rodina vypomáhá i sdílením kontaktů na krajany

²² Srov. DRBOHLAV, Dušan (ed.). *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: (Česko v evropském kontextu)*. Praha: Karolinum, 2008, s. 222- 224.

²³ Srov. DRBOHLAV, Dušan (ed.). *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: (Česko v evropském kontextu)*. Praha: Karolinum, 2008, s. 226- 230.

²⁴ NEKORJAK, M. Pracovní migrace Ukrajinců do České republiky. In: Hučko, L. *Duchovní a kulturně společenská podpora integrace národnostních menšin*. Praha: Apoštolský exarchát Řeckokatolické církve v České republice, 2005, s. 21-36.

v zahraničí, na ubytování nebo na zaměstnavatele. S tím souvisí i fenomén tzv. řetězové migrace, kdy se za jedincem, který se usadil v zahraničí stěhuje i zbytek rodiny.²⁵

Druhou teorií je „zdůraznění role relativní deprivace“. Nejčastěji je motivem k odchodu do zahraničí absolutní chudoba. Migrace se ale vyskytuje i v oblastech, kde lidé netrpí absolutní chudobou. Tato teorie říká, že pokud v dané lokalitě poroste příjem určité rodiny, mají ostatní rodiny tendenci dostat se na stejnou úroveň příjmů rodiny, které zaznamenaly růst příjmů. Řešením, jak zabezpečit vyšší příjem, může být právě migrace.

Mezi lety 1994 a 2004 vzrostl počet Ukrajinců v České republice ze 14 000 na 78 000. Příčin tohoto trendu je hned několik. Za prvé se ze západní Ukrajiny rozšířila kultura migrace do ostatních částí Ukrajiny. Za druhé na Ukrajině pokračuje ekonomická krize a za třetí rodiny, jejichž statut se snížil, řeší svůj společenský propad pracovní migrací některého z jejich členů.²⁶

²⁵ Srov. NEKORJAK, M. Pracovní migrace Ukrajinců do České republiky. In: Hučko, L. *Duchovní a kulturně společenská podpora integrace národnostních menšin*. Praha: Apoštolský exarchát Řeckokatolické církve v České republice, 2005, s. 21-36.

²⁶ Srov. NEKORJAK, M. Pracovní migrace Ukrajinců do České republiky. In: Hučko, L. *Duchovní a kulturně společenská podpora integrace národnostních menšin*. Praha: Apoštolský exarchát Řeckokatolické církve v České republice, 2005, s. 21 -36.

5 Zaměstnávání ukrajinských pracovníků s polskými vízy v České republice

„Hlavním konkurentem při získávání kvalifikovaných zaměstnanců z Ukrajiny pro Českou republiku je aktuálně Polsko.“²⁷ Polsko má liberálně nastavenou migrační politiku vůči Ukrajincům. Zhruba polovina ze všech ukrajinských migrantů v Polsku pracuje v zemědělství. Na jedné straně jsou si Ukrajinci s Poláky bližší jazykově a kulturně než s Čechy, na druhé straně si v Polsku Ukrajinci vydělají méně než v České republice.

Státní orgány České republiky interpretují zaměstnávání ukrajinských pracovníků s polskými vízy jako nelegální. *„Označení pracovníků jako nelegálních, však situaci neřeší, protože místo systematického řešení problému nese jenom komplikace pracovníkům, kteří jsou na českém trhu potřeba“.*²⁸ Zároveň kriminalizace nevede ke snížení počtu ukrajinských pracovníků, protože po vyhoštění je rychle nahradí jiní Ukrajinci. Samotní Ukrajinci dodržují určitá pravidla. Například po skončení platnosti polského víza odcházejí. Navíc pro ně je velmi nákladné získat české vízum. Proto Michal Trčka a další autoři říkají, že je vhodnější hovořit o neregulárním zaměstnávání. Výzkum Michala Trčky a kolektivu ukazuje, že z perspektivy samotných pracovníků je nejvíce problematické nevyplácení mezd. Ovšem patrné jsou i další problémy jako je absence bezpečnostních pokynů, školení na pracovišti, nedostatek ochranných prostředků a příliš dlouhé směny – až 13 hodin 6 dní v týdnu. K nestabilitě rodinných vztahů a nemožnosti kariérního postupu ukrajinských pracovníků přispívá také tzv. cirkulace, kdy za účelem získání polského víza Ukrajinci migrují z České republiky na Ukrajinu a zpět.²⁹

U ukrajinských pracovníků s polským vízem dochází ke zvnitřnění statusu pracovníka s polským vízem a s tím spojeným platovým ohodnocením a typem zadané práce. Pracovníci to pak považují za normu, mají strach z odhalení a bojí se kontaktovat i nevládní organizace. Navíc většina z nich ani neví o možnosti spolupráce s nevládními organizacemi. Velký vliv mají sociální sítě, protože ukrajínští zprostředkovatelé umísťují na určitých webech nebo na facebooku nabídky práce. Kromě pracovního místa je na webu nabízeno i zajištění

²⁷ SCHROTH, Jan a kol. *Zaměstnávání cizinců z Ukrajiny: uplatnění obtížně zaměstnatelných osob na trhu práce v České republice*. Studie v rámci projektu ASO. Praha, Ukrajinská iniciativa v ČR, IOM, 2016, s. 34.

²⁸ TRČKA, Michal a kol. *Zaměstnávání ukrajinských pracovníků s polskými vízy v České republice: od mechanismů vykořisťování k možnostem intervence*. Projekt za lepší přeshraniční vymáhání pracovního práva (STRONGLAB). Praha. Multikulturální centrum Praha, 2018, s. 3.

²⁹ Srov. TRČKA, Michal a kol. *Zaměstnávání ukrajinských pracovníků s polskými vízy v České republice: od mechanismů vykořisťování k možnostem intervence*. Projekt za lepší přeshraniční vymáhání pracovního práva (STRONGLAB). Praha. Multikulturální centrum Praha, 2018, s. 4.

zdravotního pojištění a vyřízení českého víza. Ovšem částky, za které je nabízeno pracovní povolení a vízum v České republice jsou až třikrát vyšší než průměrná mzda na Ukrajině.

5.1 Vysílání ukrajinských pracovníků skrze polská víza

„K tomu, aby vysílání splňovalo definici stanovenou směrnicí, je zapotřebí: a) existence přímého pracovního poměru v zemi vyslání: b) vysílající společnost by měla být skutečným podnikem, který obvykle vykonává činnost ve státu EU, ze kterého je pracovník: c) vyslání je dočasné a vyslaný pracovník zůstává při výkonu práce podřízen vysílající společnosti“³⁰

Polská víza se zpravidla sjednávají pro pracovníky, kteří po dobu tří měsíců pracují na nízkokvalifikovaných místech. Bylo odhaleno několik případů, kdy polské firmy vysílaly pracovníky tzv. falešně. Například firmy sídlící v Polsku vysílaly pracovníky z Ukrajiny na práci, která ale nebyla dočasná. Firmy neinformovaly příslušný Úřad práce o zahájení a ukončení vyslání. Nebo byly zaznamenány případy, kdy ukrajinští pracovníci vykonávali závislou práci pro českého podnikatele nebo firmu stejně jako jeho vlastní zaměstnanci a nejednalo se tedy o poskytnutí služby.³¹ Na druhé straně je tu několik soudních rozhodnutí, které považují za omezení svobody poskytování služeb, pokud je požadováno získání dodatečného pracovního povolení pro občany ze třetích zemí v případě, že vysílající společnost je ze země, která je členskou zemí EU.³²

Jak dále Michal Trčka a kolektiv uvádí výhody a nevýhody využívání polských víz z pohledu ukrajinských pracovníků. Mezi výhody patří pro ukrajinské pracovníky jednoduché, a ne příliš nákladné získání pracovního povolení pro méně kvalifikované pracovní pozice a zároveň to určitým způsobem posiluje jejich autonomii, protože mohou dočasně pracovat na pracovním trhu EU. Nevýhodou je často absence pracovních smluv, případně jsou smlouvy pouze formální. Problematické také je, pokud spadají jejich úvazky pod polský občanský zákoník. Často dochází k porušování pravidel minimální mzdy a neplacení sociálního pojištění. Pracovní povolení je pouze dočasné a bez perspektivy

³⁰ TRČKA, Michal a kol. *Zaměstnávání ukrajinských pracovníků s polskými vízy v České republice: od mechanismů vykořisťování k možnostem intervence*. Projekt za lepší přeshraniční vymáhání pracovního práva (STRONGLAB). Praha. Multikulturální centrum Praha, 2018, s. 5-6.

³¹ Srov. TRČKA, Michal a kol. *Zaměstnávání ukrajinských pracovníků s polskými vízy v České republice: od mechanismů vykořisťování k možnostem intervence*. Projekt za lepší přeshraniční vymáhání pracovního práva (STRONGLAB). Praha. Multikulturální centrum Praha, 2018, s. 7.

³² Srov. TRČKA, Michal a kol. *Zaměstnávání ukrajinských pracovníků s polskými vízy v České republice: od mechanismů vykořisťování k možnostem intervence*. Projekt za lepší přeshraniční vymáhání pracovního práva (STRONGLAB). Praha. Multikulturální centrum Praha, 2018, s. 8.

trvalého usazení. Pracovníci také mají málo možnosti, jak vyjednávat a bránit se proti vykořisťování.³³

³³ TRČKA, Michal a kol. *Zaměstnávání ukrajinských pracovníků s polskými vízy v České republice: od mechanismů vykořisťování k možnostem intervence*. Projekt za lepší přeshraniční vymáhání pracovního práva (STRONGLAB). Praha. Multikulturální centrum Praha, 2018, s. 10.

6 Migrace a migrační politiky do roku 1989

V této kapitole se zaměřím na charakter migračních toků v Československu a jejich omezení politickými opatřeními do roku 1989. V Rakousko-Uhersku, což byla hlavně emigrační země, neměly otázky přistěhovalectví závažný společenský a politický význam. Rakousko-Uhersko se potýkalo s vystěhovalectvím a neřešil to příchod zahraničních pracovníků, ale vnitřní kolonizace. Tím se lišilo od Německa, kam přicházeli Poláci za prací.

Mezi lety 1811 a 1833 bylo možné získat státní občanství rodem na základě občanství rodičů nebo automaticky nastoupením do veřejné služby, založením živnosti nebo desetiletým pobytem v zemi. To se změnilo v roce 1833, kdy musel cizinec i při splnění podmínky desetiletého pobytu v zemi o udělení občanství žádat, a úřady nebyly povinovány žádosti vyhovět. Na druhou stranu bylo v této době vystěhování spojeno se ztrátou státního občanství a přistěhování nevedlo automaticky k nabytí občanství. Vystěhovalci si museli žádat buď o vystěhovalecké povolení nebo cestovní pas. Odcházeli do Spojených států amerických, Ruska, Chorvatska a dalších oblastí.³⁴ Vystěhovalecké povolení znamenalo ztrátu původního občanství a bez souhlasu rakouských úřadů se migrant nemohl vrátit. Cestovatelský pas umožňoval návrat. Obecně se předpokládalo, že vystěhovalci vrátí zpět do Rakousko-Uherska.³⁵

6.1 Vystěhovalectví

Preindustriální vystěhovalectví nikdy nenabývalo větších rozměrů. Motivem k odchodu ze země v této době byl zejména náboženský útlak. Ovšem vedle nábožensky a politicky motivovaných odchodů za hranice monarchie byl v 18. století patrný přeshraniční pohyb řemeslníků, obchodníků a umělců za účelem zisku. Tento fenomén je ovlivněn dobovou merkantilistickou teorií, jejímž důsledkem je to, že panovníci se ze strachu z hospodářského oslabení říše snažili získávat kvalifikované odborníky a řemeslníky ze zahraničí a zároveň zakazovali vystěhování některých skupin řemeslníků.³⁶

Po roce 1848, kdy proběhla neúspěšná revoluce, se řada lidí vystěhovala do USA, což sehrálo důležitou roli při zprostředkování informací o svobodné Americe. Reakcí byla další vlna emigrace, která byla podmíněna relativním přelidněním a skrytou nezaměstnaností. Tato

³⁴ Srov. BARŠOVÁ, Andrea; BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. s. 211-212

³⁵ Srov. JIRKA, Luděk. České vystěhovalectví na Volyň v kronikách volyňských obcí. *Studia Ethnologica Pragensia* 2, 2015, s. 189

³⁶ Srov. BARŠOVÁ, Andrea; BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. s. 206

emigrace je spojena i s uvolněním právního režimu vystěhovalectví, což spočívalo v tom, že „*Rakousko již bylo státem, kde nebylo možné nikoho stíhat jenom proto, že se chce vystěhovat.*“³⁷ Naproti tomu se úřady zaměřily na postih agitátorů, kteří vyzývali k vystěhovalectví. Tato činnost byla od roku 1852 trestná. Habsburská monarchie se potom stala vystěhovaleckou zemí par excellence v letech 1900-1910, kdy došlo k rozsáhlé emigraci zejména do USA. Ovšem mylné by bylo se domnívat, že se lidé z USA již nevraceli. Návratová migrace do západní části monarchie dosahovala až 30 %.

Události první světové války vystěhovalecký trend utlumily, ale ve dvacátých letech dvacátého století se trend zase obrátil. Zlom přišel v momentě, kdy Spojené státy americké přijaly nový imigrační zákon v roce 1924 a stanovily kvótu pro Československo na pouhých 3073 přistěhovalců ročně. Po vypuknutí druhé světové války a vzniku Protektorátu Čechy a Morava v roce 1939 bylo cestování z protektorátu vyloučeno, protože se jednalo o součást Německé říše a na jeho občany se vztahovaly říšské pasové předpisy. Podle nařízení říšského ministra 30.března 1939 byly dosavadní československé pasy uznány jako prozatímní, ovšem překročit hranice bylo možné pouze se schválením německého vízového úřadu.³⁸

V roce 1945 byla obnovena samostatnost Československého státu. Ovšem svoboda cestování nebyla obnovena. „*Cestovní pasy byly vydávány jen pro cesty nutné, prokázal-li žadatel účel cesty, což zpravidla vyžadovalo doporučení resortního ministerstva nebo alespoň zájmového sdružení.*“³⁹ Komunisty ovládané ministerstvo vnitra, které rozhodovalo o tom, zda bude pas vydán, bez zákonného podkladu odebralo pravomoc vydávat cestovní pasy okresním národním výborům, což byl nástupce okresních úřadů. Formální legalizaci pravomocí ministerstva vnitra provedl až v roce 1946 Václav Nosek tím, že navrhl přijetí vládního usnesení o převedení kompetence vydávat cestovní pasy na pražské a brněnské ředitelství národní bezpečnosti a na pověřenectvo vnitra v Bratislavě. Jeho návrh byl i přes určité právní námitky schválen.

Vláda se v roce 1946 usnesla, že cestování má být nadále omezeno. Jako důvod nevydání cestovního pasu bylo ze strany ministerstva vnitra paušálně uváděno, že s ohledem na poválečné poměry a hospodářský rozvrat by byl cestou ohrožen státní zájem. Tehdejší vláda obrátila chápání zákona o cestovních pasech § 7 odst. 1. Před válkou byl zákon interpretován tak, že omezit právo občana odcestovat ze země je možné pouze v případě, že to

³⁷ BARŠOVÁ, Andrea; BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát*. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 208.

³⁸ Srov. RYCHLÍK, Jan. *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, s. 24-25.

³⁹ RYCHLÍK, Jan. *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, s. 26.

ohrožuje státní zájem. Každý případ bylo nutné posuzovat zvlášť. Po druhé světové válce byly cesty do ciziny povolovány pouze v případě, že to státní zájem vyžadoval. „*Tento přístup k celé problematice cestování pak zůstal v platnosti až do pádu komunistického režimu v roce 1989 a je důkazem toho, že porušování platných zákonů v Československu nenastalo teprve po únorovém převratu, ale hned po válce.*“⁴⁰

Po roce 1948 je hospodářské vystěhovalectví nahrazeno politickým exilem jako reakcí na nastolení nedemokratického režimu. Po roce 1948 také probíhala nedobrovolná emigrace – odsun českých Němců z pohraničí a vynucená emigrace československých disidentů na přelomu 70. a 80. let. Motivem k opuštění komunistického Československa nebyl jen nedemokratický režim, nýbrž i nemožnost dosáhnout uplatnění odpovídající schopností. Emigrovali například i významné osobnosti jako byl tenista Ivan Lendl nebo hokejista Petr Nedvěd.⁴¹

6.2 Přistěhovalectví od roku 1918 do 1989

Až do roku 1989 měla masovější imigrace do českých zemí podobu krátkých poválečných návratových vln. Někteří politici předpokládali, že současně se vznikem samostatného československého státu dojde k návratu vystěhovalců zpět do vlasti. To bylo poprvé, kdy se tato idea návratu vystěhovalců objevila. Přijetím zákonů o pozemkové reformě pro to byly vytvořeny dobré podmínky. Tyto předpoklady se také naplnily, protože Československá republika byla pro Čechy žijící v sousedních zemích přitažlivá. Reemigranti ovšem nebyli pouze ze sousedních zemí, ale také z USA a Ruska.

Regulace přístupu k živnostenskému podnikání přistěhovalců v Československu, podle zákona z roku 1928, byla postavena na reciprocitě. Cizinec byl postaven na roveň Čechům pouze pokud mohl prokázat, že i jeho domovský stát přistupuje k cizincům stejně. Pokud to nemohl prokázat, potřeboval úřední povolení. V roce 1928 byl přijat zákon s cílem ochránit tuzemské zaměstnance, protože ukládal povinnost zaměstnavatelům žádat o povolení k zaměstnávání cizinců. Porušení zákona bylo sankcionováno pokutou a odnětím svobody po dobu jednoho měsíce.⁴²

V roce 1935 byl přijat zákon, podle kterého byli všichni cizinci povinni žádat o povolení k pobytu, pokud se chtěli zdržet déle než dva měsíce. Tento zákon platil i pro

⁴⁰ RYCHLÍK, Jan. *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalcká politika 1848-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, s. 27.

⁴¹ Srov. UHEREK, Zdeněk. *Migrace: Historie a současnost*. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2015, s. 68.

⁴² Srov. BARŠOVÁ, Andrea; BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát*. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 211-214.

cizince, kteří již v době přijetí tohoto zákona pobývali v Československu. V žádosti musel být uveden účel pobytu a vedla se ústřední evidence cizinců, přičemž se zpravidla povoloval pobyt nejdéle po dobu dvou let. Cizinec se musel nahlásit na policejní stanici v místě pobytu a hlásit na policii musel i změnu místa pobytu. Liberální přístup k imigraci definitivně skončil spolu s událostmi německé okupace roku 1939. V roce 1939 bylo vydáno vládní nařízení upravující předpisy o pobytu cizinců. Týkalo se emigrantů. Emigrantem byl ten, kdo neprokázal, že je podle „přezkoumatelných znaků“ Čechem, Slovákem nebo Podkarpatorusem a pobýval na území Československa, aby unikl nepříjemným důsledkům opatření, která by následovala po vrácení do domovského státu nebo státu, kde předtím pobýval. Takový emigrant musel opustit Československo.⁴³

Po druhé světové válce přišla migrační vlna do Československa. Přicházeli zejména krajané z Rakouska, Polska, Jugoslávie, Francie, Německa a dalších zemí. Počet vracejících se krajanů přesahoval 200 000. K této vlně patří i příchod 13 tisíc prokomunisticky orientovaných Řeků po roce 1949, kteří v důsledku občanské války v Řecku našli v Československu politický azyl. Dále byl významný přesun slovenských Romů do pohraničních oblastí v českých zemích, které byly vykliděny německým odsunem. Politika státního socialismu od roku 1948 prakticky nedovolovala výraznější imigrační vlny, ale na druhou stranu to ani nebylo potřeba, protože v té době bylo Československo zemí emigrační a nikoliv imigrační. Andrea Baršová a Pavel Barša uvádí, že komunistické státy nemají přistěhovaleckou politiku, protože nikdo nemá zájem na tom se tam přistěhovat díky ekonomickým problémům se kterými se komunistické státy potýkaly. Pokud komunistické státy nějakou přistěhovaleckou politiku mají, je v souladu s ideologií, což potvrzuje socialistická úprava azylu podle článku 33 Ústavy Československé socialistické republiky z roku 1960. Podle tohoto článku bylo poskytováno právo azylu cizím státním příslušníkům, pokud byli pronásledováni za hájení zájmů proletariátu, za účast na národně osvobozovacím boji, za vědeckou a uměleckou tvorbu nebo za činnost na obranu míru. Obecně byla patrná větší organizovanost migrační politiky ze strany státu (stát více rozděluje, kdo je hoden se přistěhovat a kdo ne)

Pracovní migrace byla možná pouze v rámci států socialistického bloku. Příkladem je pracovní migrace v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci, kdy v Československu od 60. let dvacátého století pracovala řada Poláků. Další významnou spoluprací navázalo Československo s Vietnamskou socialistickou republikou. Dohoda spočívala v tom, že na

⁴³ Srov. BARŠOVÁ, Andrea; BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát*. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 215.

československých středních odborných učilištích se občané Vietnamu odborně připraví a následně se vrátí do Vietnamu.⁴⁴ Kromě odborné přípravy bylo součástí dohody i uplatnění řady Vietnamců v československém průmyslu v dělnických profesích. V roce 1981 v Československu pracovalo 30 000–35 000 vietnamských občanů. Československo poskytovalo příležitosti i dalším zahraničním studentům, zejména z tzv. spřátelených zemí. Příkladem je srbský režisér Emir Kusturica, který se ke svým studiím a znalosti češtiny stále hlásí.

Podle Vladislava Güntera se za komunistické vlády v Československu zcela přehlížela problematika kulturně-společenských rozdílů. *„Imigranti v rámci dvoustranných vládních programů pak byli tak říkajíc institucionálně podchyceni, běžné mezilidské kontakty vlastně nebyly ani nijak zvlášť podporovány, ani rozvíjeny.“*⁴⁵ Jak píše Vladislav Günter, tato skutečnost, společně s relativně etnicky homogenní českou (československou) společností, nedostatečné reflexe imigrace znamená nedostatečnou připravenost české společnosti na imigraci po změně poměrů v roce 1989.

⁴⁴ Srov. BARŠOVÁ, Andrea; BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát*. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 217-218.

⁴⁵ Srov. GÜNTER, Vladislav. Imigrace do Československa a Česka po 2. sv. válce. In UHEREK, Zdeněk. *Migrace: Historie a současnost*. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2015, s. 71.

7 Migrace a migrační politiky po roce 1989

7.1 Vystěhovalectví po roce 1989

V této kapitole se pokusím přiblížit podmínky českých zahraničních migrantů po roce 1989. Stanislav Brouček a kolektiv uvádí výčet všech variant migrantů, zatímco co ponechává stranou výběr, který by provedl stát nebo příslušný orgán na základě zásad státní migrační politiky. Pro tyto úvahy používá termín „expats“, který v širším slova smyslu označuje pojmenování pro všechny druhy zahraniční migrace. Při definici termínu expat Stanislav Brouček a kolektiv dochází k odlišení tohoto termínu od termínu přistěhovelec. Expats označuje pracujícího migranta, který stojí mimo integraci do společnosti přijímací země. Pokud je krajan v procesu integrace do přijímací společnosti nebo je již plně integrován, označuje se jako přistěhovelec. Při posuzování, zda se jedná o krajana či expats, jsou zde tři úrovně pohledu. Prvním je pohled samotného migranta. Druhý pohled je pohled vysílací země a třetím je pohled přijímací země.⁴⁶

Výzkumy o expats ukazují, že vystěhovalectví může být významným podnikatelským záměrem, prosperujícím byznysem nebo podloutným podnikáním. Doložit to lze například existencí velkého množství agentur zprostředkovávajících práci v zahraničí. Ministerstvo práce a sociálních věcí registrovalo v České republice v roce 2015 celkem 2072 agentur zprostředkovávajících práci v zahraničí. Ovšem dočasnou migrací za prací se zabývá 611 agentur. Ministerstvo práce a sociálních věcí upozorňuje, aby lidé při výběru zprostředkovatelské agentury postupovali opatrně, protože některé agentury usilují o zisk na úkor klientů. Některé zprostředkovatelské agentury například vybírají poplatky od klientů za zprostředkování práce, což je protizákonné. Na druhou stranu ovšem ministerstvo neklade přísné požadavky na zakládání takových agentur, a tím i nepřímo podporuje jejich vznik.⁴⁷ Jednou z nejdůležitějších příčin migrace je motiv zaměstnání. V tom se Česká republika nijak neliší od ostatních evropských zemí. Rozlišuje se mezi krátkodobou a dlouhodobou migrací. „*Nejvíce institucionálně zabezpečeným typem pracovní migrace je pravděpodobně migrace krátkodobá (do 1 roku), a to studentská, většinou sezónní. Důvod je ekonomický: studenti jsou poměrně levnou pracovní silou, která cílové zemi přináší řadu zisků.*“⁴⁸

⁴⁶ Srov. BROUČEK, Stanislav a kol. *Migrace z České republiky po roce 1989 v základních tematických okruzích*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., 2017, s. 63.

⁴⁷ Srov. BROUČEK, Stanislav a kol. *Migrace z České republiky po roce 1989 v základních tematických okruzích*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., 2017, s. 64 – 65.

⁴⁸ BROUČEK, Stanislav a kol. *Migrace z České republiky po roce 1989 v základních tematických okruzích*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., 2017, s. 75.

7.2 Přistěhovalectví po roce 1989

Sametová revoluce měla značný vliv na zahraniční imigraci. V devadesátých letech přichází cizinci do České republiky nejen dočasně za účelem výdělků, nýbrž i s úmyslem se zde trvale usadit. Migraci po roce 1989 lze rozdělit do třech období, které níže popíšu.

7.2.1 První období (1990 – 1996)

První období bylo ve znamení *laissez faire*, tedy volného přístupu. Přístup k migraci po revoluci byl velmi liberální a v podstatě každému umožňoval vstoupit na cizí území a provádět tam jakoukoli činnost. V roce 1992 byl přijat nový zákon o pobytu cizinců. Jeho cílem nebylo ani tak omezení migrace, jako spíše její evidence, sledování a možnost policejního zásahu proti neregulární migraci. Pro cizince bylo snadné se přestěhovat do Česka za práci, protože mohli přijet jako turisté a teprve pak si najít práci a pobyt legalizovat. Česká republika prakticky neměla žádný vízový režim a stala se zemí příležitostí. Výsledkem byl příliv cizinců do České republiky. Ovšem byla to liberální politika tolerance a nikoliv přijetí, protože reálně nebylo pro cizince možné se v zemi trvale usadit.⁴⁹

Dalším faktorem, který ovlivnil příliv migrantů, a to zejména z Ukrajiny, byl ekonomický vzestup České republiky. Hrubý domácí produkt v průběhu devadesátých let rostl. Česká republika byla pro občany Ukrajiny přitažlivou destinací. Zatímco v roce 1994 pobývalo na území České republiky pouze 14 230 občanů Ukrajiny, v roce 1998 tu již bylo 65 883 osob. Migraci nahrávalo také to, že po revoluci zde byla řada firem, které poptávaly levnou nekvalifikovanou pracovní sílu. A právě v těchto nekvalifikovaných pozicích se uplatnily migranti z Ukrajiny. Jednalo se pracovní pozice v průmyslu, ve stavebnictví, v hotelech nebo restauracích. Na jedné straně neměli migranti z Ukrajiny žádnou možnost kariérního růstu, měli špatné pracovní podmínky a finanční ohodnocení. Na druhé straně jim to dávalo možnost se nevázat k zaměstnání. Migrace ukrajinských občanů bývá nazývána „pracovní“ nebo „ekonomická“, což vyplývá z účelu jejich pobytu v České republice.

V tomto období také řada migrantů z Ukrajiny využívala tzv. cirkulační migrace, která spočívá v tom, že cizinec přijede do České republiky jako turista, a přestože turistický voucher neumožňuje legální zaměstnání si tu cizinec, najde práci a po určité době se vrací zpět do Ukrajiny. Migranti z Ukrajiny často unikli kontrole státních orgánů. Podle Ludřka

⁴⁹ Srov. BARŠOVÁ, Andrea; BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát*. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 221-222.

Jirky Česká republika počítala s migranty z Ukrajiny jako s dočasnou pracovní silou, a nepočítala s tím, že by se tu usadili natrvalo.⁵⁰

Níže budu pracovat s pojmy regulární a neregulární migrace, proto je potřeba vysvětlit základní fakta. Neregulární migraci jsem již popsal výše. V případě regulární migrace se rozlišuje tzv. krátkodobý a dlouhodobý pobyt. Krátkodobý pobyt je do i nad 90 dní, avšak do jednoho roku. Za dlouhodobý pobyt se považuje pobyt delší než jeden rok. Cizinci z třetích zemí (což je i případ migrantů z Ukrajiny) s dlouhodobým pobytem nemají větší jistotu než ti s krátkodobým pobytem, protože nemohou čerpat řadu výhod jako je například podpora v nezaměstnanosti nebo podpora v hmotné nouzi. Naopak ztráta zaměstnání nebo pouhý pokles příjmů mohou vést k ukončení či neprodloužení jejich pobytu. Přitom vůbec není brán ohled na to, jak dlouho v České republice pobývají nebo jestli je to déle trvající stav či pouze momentální výkyv. Jedinou cestou k získání stejných práv jako mají čeští občané (kromě pasivního i aktivního volebního práva a služby v ozbrojených složkách a státní správě) je pro migranty z třetích zemí získání trvalého pobytu.⁵¹

7.2.2 Druhé období (1996 – 2003)

V druhém období do roku 2003 došlo ke zpřísnování cizineckých předpisů i praxe. Důvodem byla jednak rostoucí nezaměstnanost v České republice a jedna snaha vyhovět požadavkům na vstup do Evropské unie. Podle Pavla a Andrey Baršových bylo prioritou sladit přistěhovaleckou politiku s předpisy EU a vytvoření ucelené národní migrační strategie bylo odsunuto. Důležitým mezníkem byl restriktivní cizinecký zákon, který nabyl účinnosti v lednu 2000. Tento zákon stanovoval nový režim a na chvíli zcela zmrazil imigraci. Perspektivní změnou ovšem bylo, že nový zákon cizincům umožňoval, po splnění podmínky desetiletého pobytu na území České republiky, podat žádost o trvalý pobyt. Podle předchozích zákonů byly dlouhodobý a trvalý pobyt dva samostatné proudy, což znamená, že bylo možné se v České republice trvale usadit pouze v případě, že zde má cizinec rodinné příslušníky, kteří tu již trvale žili nebo pokud pro to byly zvláštní humanitární ohledy. Dlouhodobý pobyt, který se uděloval na základě pracovního povolení či podnikání, nemohl vést k trvalému pobytu a tím pádem nebylo možné ani žádat o státní občanství.⁵²

⁵⁰ Srov. JIRKA, Luděk. Ukrajinská migrace do České republiky a její proměny v období epidemie Covid -19. *Lidé města* 23 (3), 2021, s. 334-335.

⁵¹ Srov. UHEREK, Zdeněk. *Migrace: Historie a současnost*. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2015, s. 80

⁵² Srov. BARŠOVÁ, Andrea; BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát*. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 223.

V roce 2000 byla také přijata Koncepce integrace cizinců a vízová povinnost pro ukrajinské občany. Ovšem výsledkem tohoto opatření nebylo zastavení migrace z Ukrajiny. Občané Ukrajiny přijížděli do České republiky na základě turistického víza a prováděli zde neoprávněné ekonomické aktivity. Nicméně se Česká republika stala pro migranty z Ukrajiny méně dostupnou zemí díky širším možnostem kontroly. Na jedné straně je patrné, že migrační politika se vůči migrantům z Ukrajiny stala více restriktivní. Na druhé straně se stala Česká republika atraktivnější zemí, protože když v roce 2004 vstoupila do Evropské unie umožnila migrantům přístup k evropskému trhu práce, což ještě „vygradovalo“ vstupem do Schengenského prostoru v roce 2007.⁵³ V souvislosti s nelegální migrací se již od poloviny devadesátých let objevuje tzv. klientelismus. Klienti zprostředkovávají občanům Ukrajiny zaměstnání, ubytování a jsou napojeni na organizovaný zločin. Proměny migrační politiky silně ovlivňovaly migranty z Ukrajiny, kteří se tak dostávají do područí klientelismu.⁵⁴

7.2.3 Třetí období (2003 - 2020)

Zásadní předěle v české migrační politice nastal v roce 2004, kdy Česká republika vstoupila do Evropské unie. Současně se vstupem do Evropské unie došlo ke změně v právním přístupu k občanům Evropské unie a k občanům ze třetích zemí.⁵⁵ Po roce 2004 se mění trend ukrajinské migrace z cirkulační na trvalý. Občané Ukrajiny změnili strategii, protože restriktivní politika pro ně znamenala byrokraticky komplikovanější opakované příjezdy a odjezdy. Česka republika zaznamenala v období mezi lety 2000-2008 ekonomický růst a v důsledku toho bylo udělena více víz ukrajinským migrantům ať už nekvalifikovaným, nízce kvalifikovaným nebo kvalifikovaným. Obecně ale byla větší poptávka po méně kvalifikovaných pracovnících. Zlom přišel v roce 2008, kdy poklesl zájem o zahraniční méně kvalifikovanou pracovní sílu a migrační saldo ukrajinské migrace kleslo až sedminásobně.⁵⁶ V polovině roku 2005 navrhlo ministerstvo vnitra změnu institutu trvalého pobytu. Měla být zkrácena požadovaná délka pobytu cizince pro získání trvalého pobytu na území ČR z deseti na pět let. Navíc po uplynutí pětileté lhůty, má vzniknout cizinci nárok na státní občanství. Návrh tohoto opatření byl snahou o co nejsnadnější cestu k implementaci směrnice Evropské unie o právním postavení příslušníků třetích zemí, kteří jsou dlouhodobě pobývajícím

⁵³ Srov. JIRKA, Luděk. Ukrajinská migrace do České republiky a její proměny v období epidemie Covid -19. *Lidé města* 23 (3), 2021, s. 336.

⁵⁵ Srov. DRBOHLAV, Dušan. *Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010, s. 77.

⁵⁶ Srov. JIRKA, Luděk. Ukrajinská migrace do České republiky a její proměny v období epidemie Covid -19. *Lidé města* 23 (3), 2021, s. 338.

rezidenty. Ovšem návrh neřešil následnou integraci cizinců. Cizinci mohli „vydržet“ pětiletou lhůtu a získat trvalý pobyt, ale nebyli integrováni do společnosti.

Po vstupu do Evropské unie už politici podle Baršových neusilují o harmonizaci s předpisy EU, nýbrž jim jde o to, jaký postoj k připravovaným politikám má Česká republika zaujmout. Vláda v roce 2003 přijala Zásady politiky v oblasti migrace cizinců, které se staly východiskem pro vytvoření ucelené politiky státu pro oblast migrace. Zároveň ale vláda doporučovala vyčkat na výsledky jednání Evropské unie o dalším směřování migrační politiky. Podle zásad z roku 2003 se upouští od *laissez faire* a podporuje se spolupráce státu s kraji, obcemi, zájmovými samosprávami a občanskou společností. Cílem bylo odstranění nelegální migrace, podpora přínosných forem imigrace a řešení důsledků humanitárních krizí a odstraňování jejich příčin. V zásadách ovšem není vyjádřeno, kolik a jaké imigranty má stát přijmout, kteří imigranti jsou ti přínosní a jak dosáhnout toho, aby právě tyto migranti do ČR přicházeli.⁵⁷

V roce 2008 propukla ekonomická krize a migrační saldo kleslo, jak uvádím výše. V roce 2009 došlo k zavedení tzv. zelených karet. Pomocí těchto karet mohli imigranti obsazovat potřebné pracovní pozice o které občané České republiky nejevili zájem. Díky těmto kartám bylo možné do značné míry obejít klientelismus. Nicméně projekt zelených karet podle Ludka Jirky úspěšný nebyl, protože čeští zaměstnavatelé o ně neměli příliš zájem. V roce 2014 nahradily zelené karty zaměstnanecké karty, které byly určeny pro kvalifikované a nízko kvalifikované migranty a zároveň nahradily dlouhodobé vízum nad 90 dní za účelem zaměstnání.

V roce 2011 byl přijat také projekt modrých karet, který byly určeny pro migranty s vysokoškolským nebo vyšším odborným vzděláním a umožňovaly jim práci v celé Evropské unii. Je patrné, že český stát preferoval migraci kvalifikovaných pracovníků a opomíjel přínos nekvalifikované pracovní migrace do české ekonomiky. Zároveň nebyly vytvářeny dobré možnosti pro nekvalifikované migranty. Luděk Jirka uvádí příklad důležitosti kvalifikace při získávání pobytového oprávnění. *„Zatímco schengenské (krátkodobé) vízum za účelem zaměstnání, které bylo často využíváno nekvalifikovanými migranty, neumožňovalo získat trvalý pobyt, protože nebyla prodlužována maximální tříměsíční doba pracovního pobytu, zaměstnanecká karta v případě kvalifikovaných a nízko kvalifikovaných migrantů byla spojena s možností získat trvalý pobyt, protože platnost zaměstnanecké karty byla*

⁵⁷ Srov. BARŠOVÁ, Andrea; BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát*. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 224-225.

*prodlužována až do doby pěti let nepřetržitého pracovního pobytu na území České republiky.*⁵⁸

Tento trend upřednostňování kvalifikovaných a nízko kvalifikovaných migrantů z Ukrajiny pokračoval až do období epidemie Covid-19. Dokazuje to například i projekt Režim Ukrajina, který byl spuštěn v roce 2016. Kvalifikovaným a nízko kvalifikovaným migrantům byla nabídnuta pomoc při získávání pracovního a pobytového oprávnění České republiky. Dále mohli snadno dosáhnout statusu trvalého pobytu, protože dvouletý pracovní pobyt mohl být prodlužován až do doby pěti let. Dále jim byly nabízeny jazykové kurzy a či vzdělávání na téma česko-ukrajinských kulturních rozdílů, což znamená, že český stát počítal s tím, že se tito ukrajinští migranti v České republice usadí na delší dobu. Přestože nejvíce ukrajinských migrantů pracovalo v roce 2016 na nekvalifikovaných pozicích, nemohli čerpat žádnou z výše uvedených výhod.⁵⁹

7.2.4 Období epidemie Covid-19

Po vypuknutí pandemie Covid-19 v roce 2020 Česká republika, stejně jako ostatní státy, vyhlásila nouzový stav a tzv. lockdown. S tím jsou spojené restriktce vůči migraci. Migranti jsou v obdobích epidemických nebo ekonomických krizí jednou z nejzranitelnějších složek obyvatelstva. V dokumentu vydaném Evropskou komisí je uvedeno, že se migranti začali vracet do země původu nebo se dokonce zastavil migrační tok. Ovšem nelze hovořit o tom, že by se snížila zaměstnanost ukrajinských občanů pracujících v České republice. Naopak podle statistik ČSÚ a MPSV v roce 2019 bylo v České republice oficiálně zaměstnaných 144 114 Ukrajinců a v roce 2020 dokonce 159 468 ukrajinských občanů. Opatření států v Evropské unii byly velmi podobně přijatým opatřením v České republice. Přesto v případě České republiky nelze hovořit o odchodu ukrajinských občanů, ale naopak jejich počet ještě vzrostl. Proti tomu lze namítnout, že statistika ČSÚ ukazuje pouze oficiálně zaměstnané Ukrajince, ovšem i podle jiných statistik ČSÚ došlo v roce 2020 k početnímu nárůstu ukrajinských občanů s dlouhodobým vízem a trvalým pobytem.

Luděk Jirka uvádí i důvody, proč k tomuto jevu došlo. Česká republika totiž sice zavedla restriktivní opatření vůči mobilitě, ale na druhou stranu cizincům prodlužovala pobytová oprávnění. Navíc čeští politici svými rozhodnutími podporovali pracovní práva cizinců, protože ztráta zaměstnání nevedla ke ztrátě pobytového oprávnění, ale platnost povolení

⁵⁸ JIRKA, Luděk. Ukrajinská migrace do České republiky a její proměny v období epidemie Covid -19. *Lidé města* 23 (3), 2021, s. 340.

⁵⁹ Srov. JIRKA, Luděk. Ukrajinská migrace do České republiky a její proměny v období epidemie Covid -19. *Lidé města* 23 (3), 2021, s. 340.

k zaměstnání a víz k pobytu se prodlužovala na dobu 60 dní po skončení nouzového stavu. Tím se podařilo zabránit propadu regulérních migrantů do neregulérního statusu.⁶⁰

⁶⁰ Srov. JIRKA. Luděk. Ukrajinská migrace do České republiky a její proměny v období epidemie Covid -19. *Lidé města* 23 (3), 2021, s. 342-343.

8 Nesoulad vzdělání-zaměstnání

V posledních dvou dekáдах byla publikována řada prací zabývajících se dopady nesouladu vztahu vzdělání zaměstnání u imigrantů. Důraz byl kladen na srovnání rozsahu „převzdělanosti“ na určitých pracovních místech mezi majoritou a přistěhovalci. V odborném diskursu panuje všeobecný konsensus, že imigranti jsou často vzdělanější než občané daného státu. Výzkumníci podávají různá vysvětlení. Na jedné straně to vysvětlují obtížnou přenositelností lidského kapitálu díky kulturním a jazykovým odlišnostem mezi domovskými a hostitelskými státy a na druhé straně diskriminací imigrantů na trhu práce.⁶¹ Jedním z cílů této práce je zjistit, zda zaměstnání, která v Česku Ukrajinci vykonávají odpovídají úrovni jejich dosaženého vzdělání. V této kapitole reflektují data o Ukrajincích, kteří pobývají v Česku legálně.

8.1 Zdroje pro výzkum Yany Leontiyevy a Ondřeje Valenty

Yana Leontiyeva ve svém článku používá k analýze nesouladu vztahu vzdělání - zaměstnání u ukrajinských migrantů statistickou metodu a tzv. realised-matched procedure (RM). Tyto metody jsou založeny na pozorování korelace mezi zaměstnáním a vzděláním. Jejich analýza je založena na datech ze dvou výzkumných projektů Institutu sociologie a Akademie věd České republiky. První soubor dat pochází z národního výzkumu občanů třetích zemí s pracovním povolením v roce 2006. Tento výzkum se zaměřil na členy populace, kteří mají tři klíčové charakteristiky: 1) zaměstnaní cizinci ze zemí mimo EU, kteří 2) pobývají v ČR déle než jeden rok a 3) jejich pobyt zde je legální. Druhý výzkum měl jinou cílovou skupinu. Zaměřil se na ekonomicky aktivní cizince včetně podnikatelů a živnostníků ze zemí mimo EU podle jejich občanství.

Výstupem z těchto výzkumů jsou data, která obsahují důležité charakteristiky migrantů jako jsou rodinný stav, vzdělání, délka pobytu a typ zaměstnání v České republice, které vychází z anonymní databáze registrovaných migrantů. Ovšem ani jeden výzkum nebyl zaměřen na nesoulad ve vztahu vzdělání - zaměstnání. Přesto z nich Yana Leontiyeva získala užitečná data o vzdělání ekonomicky aktivních migrantů s pracovním povolením v České republice.⁶²

⁶¹ Srov. CONSTANT, Amelie F; ZIMMERMANN, Klaus F. *International handbook on the economics of migration*. Massachusetts: Edward Elgar Publishing, Inc. 2013, s. 176.

⁶² Srov. LEONTIYEVA, Yana. *The education – employment mismatch among ukrainian migrants in the Czech republic*. *Central and Eastern European Migration Review* 3 (1) 2014: 63-84, s. 69.

Ondřej Valenta, jehož výzkum reflektuji v této kapitole, uvádí, že od 70. let dvacátého století vznikaly teorie na pomezí sociologie a ekonomie – teorie duálního/dvojího trhu a segmentovaná teorie pracovního trhu. Premisou těchto teorií je, že trh je rozdělen do dvou segmentů, přičemž nesoulad vztahu vzdělání-zaměstnání spočívá v nevyužití vzdělanostního a kvalifikovaného kapitálu migrantů, protože migranti jsou zpravidla zaměstnáni v sekundárním segmentu charakteristickým špatně placenými pracovními místy, jejich nízkou kvalifikační úrovní a nízkými možnostmi kariérního postupu.⁶³

Ondřej Valenta provedl pro analýzu nesouladu vztahu vzdělání-zaměstnání dotazníkové šetření, přičemž výběr respondentů realizoval tak, že vyzpovídal celkem 338 ukrajinských respondentů, kteří splňovali stanovená kritéria. Snažil se zajistit co největší heterogenitu vybraného vzorku co se týče vzdělání, věku, pohlaví a profese. Stanovená kritéria byla v době šetření minimálně šest měsíců pobytu v Praze nebo středních Čechách a zároveň musel respondent posílat remitence na Ukrajinu.⁶⁴

8.2 Jak je využit vzdělanostní kapitál Ukrajinců na českém trhu práce?

V první řadě je zapotřebí definovat proměnné, které indikují nesoulad vztahu vzdělání-zaměstnání. K tomu Yana Leontiyeva použila metodu RM. Navzdory jistým limitům, v případě migrantů je měření velmi užitečné, protože zohledňuje kontext země a reflektuje nevýhody, kterým čelí migranti ve vztahu k majoritě. Například pokud je v daný moment vyšší incidence pracujících vysokoškoláků původem z České republiky v zaměstnáních, která tradičně nevyžadují vysokoškolské vzdělání (prodavač, úředník), pak ani migranti z Ukrajiny s vysokoškolským diplomem pracující v těchto profesích nejsou diskriminováni (i když plýtvají svými schopnostmi stejně jako Češi).

Při aplikování metody RM je třeba nejprve změřit „obvyklé“ dosažené vzdělání u domácí populace v dané profesi. Pro tento účel Yana Leontiyeva použila data z Evropského sociálního výzkumu, kdy porovnávala míru dosaženého vzdělání (vyjádřenou počtem let strávených ve škole) na různých trzích práce u většinové populace a u ukrajinských migrantů. Výsledky ukázaly, že rozdíly nebyly nijak podstatné, a že použití horních a spodních pásem pro další klasifikaci (míra odchylky nad a pod průměrem zaokrouhlená na celé roky), pomohly k dalším nutným změnám. Dále si Yana Leontiyeva rozdělila migranty (respondenty) do tří skupiny podle dosaženého vzdělání v porovnání s Čechy. V horní části

⁶³ Srov. VALENTA, Ondřej. (Ne)využití lidského kapitálu Ukrajinců v Česku. In Dušan Drbohlav (ed.). *Ukrajinská pracovní migrace v Česku: Migrace – Remittance – (rozvoj)*. Praha: Karolinum, 2015, s. 158.

⁶⁴ Srov. VALENTA, Ondřej. (Ne)využití lidského kapitálu Ukrajinců v Česku. In Dušan Drbohlav (ed.). *Ukrajinská pracovní migrace v Česku: Migrace – Remittance – (rozvoj)*. Praha: Karolinum, 2015, s. 160.

byli respondenti s vyšším vzděláním, než byl průměr pro danou profesi a v dolní části byli respondenti s nižším vzděláním, než byl průměr pro danou profesi. Ostatní respondenti byli zařazeni do skupiny, jejichž vzdělání odpovídá průměru míry vzdělání pro danou profesi.⁶⁵ Výsledkem bylo, že 16 % migrantů (respondentů) mělo nižší vzdělání, než je průměr pro danou profesi, 21 % migrantů mělo vyšší vzdělání, než je průměr pro danou profesi a 60 % migrantů mělo vzdělání odpovídající průměrné míře vzdělání pro danou profesi (3 % respondentů se nedala klasifikovat, protože neuvedli roky strávené vzděláváním). Tyto výsledky Yana Leontiyeva porovnávala s výsledky české populace. V české populaci bylo o několik procentních bodů méně „překvalifikovaných“ a nízkokvalifikovaných, než byl průměr pro danou profesi.⁶⁶

Ondřej Valenta předkládá ve své stati několik závěrů z dotazníkového šetření. Jeho přístup je značně odlišný od přístupu Yany Leontiyevy. Ondřej Valenta rozdělil profese na kvalifikované, částečně kvalifikované a nekvalifikované, přičemž sledoval vývoj pracovní kariéry Ukrajinců od ukončení vzdělání přes uplatnění na trhu práce na Ukrajině a následné uplatnění na českém trhu práce. Obecným trendem je posun z kvalifikovaných pozic na méně kvalifikované.

Z dat OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj) vyplývá, že Ukrajina má kvalitní vzdělávací systém, ale nedokáže efektivně využít ten potenciál. I to je důvodem k emigraci mnoha vzdělaných Ukrajinců. „Ukrajina produkuje ročně 16 000 IT absolventů, 130 000 inženýrů, míra gramotnosti je 99,7 % a patří mezi statisticky nejvzdělanější národy světa“.⁶⁷ Vysokoškolsky vzdělaní Ukrajinci, kteří byli zaměstnáni na Ukrajině v kvalifikovaných pozicích (nejčastěji učitelé/učitelky a zdravotní sestry), po příchodu do Česka zastávali nejvíce pozice kuchaře, servírky, zedníka a uklízečky. Ovšem někteří respondenti zaměstnaní v oboru IT nebo lékaři si dokázali svoji práci udržet. „Středoškolsky vzdělaní Ukrajinci a stejně tak Ukrajinci se základním vzděláním nalézali po skončení školy uplatnění nejvíce ve třídě 7⁶⁸, nejčastěji jako zedníci, švadleny nebo elektrikáři.“⁶⁹ Po příchodu do Česka se část z nich uplatnila jako řidiči ve třídě 8. Nicméně přestože se

⁶⁵Srov. LEONTIYEVA, Yana. *The education – employment mismatch among ukrainian migrants in the Czech republic*. Central and Eastern European Migration Review 3 (1) 2014: 63-84, s. 70.

⁶⁶ Srov. LEONTIYEVA, Yana. *The education – employment mismatch among ukrainian migrants in the Czech republic*. Central and Eastern European Migration Review 3 (1) 2014: 63-84, s. 70.

⁶⁷SCHROTH, Jan a kol. *Zaměstnávání cizinců z Ukrajiny: uplatnění obtížně zaměstnatelných osob na trhu práce v České republice*. Studie v rámci projektu ASO. Praha, Ukrajinská iniciativa v ČR, IOM, 2016. s. 37.

⁶⁸ Třída 7 podle klasifikace zaměstnání ČSÚ (CZ-ISCO), kdy jsou jednotlivé třídy klasifikovány podle druhu vykonávané práce a úrovně dovedností.

⁶⁹ Srov. VALENTA, Ondřej. (Ne)využití lidského kapitálu Ukrajinců v Česku. In Dušan Drbohlav (ed.). *Ukrajinská pracovní migrace v Česku: Migrace – Remittance – (rozvoj)*. Praha: Karolinum, 2015, s. 171.

spektrum pracovních míst po příchodu snížilo (nejčastěji zedník nebo dělník ve stavebnictví), většina migrantů našla uplatnění opět ve třídě 7. Do kategorie zedníka nebo dělníka ve stavebnictví se dostali ti, kteří na Ukrajině zastávali kvalifikovanější profese i ti, kteří zastávali na Ukrajině nekvalifikované profese.

Yana Leontiyeva předkládá několik hypotéz. Tou první je předpoklad, že výzkumy odhalí průsečík nerovností spojených s pohlavím a statusem migranta. Konkrétně, že bude vyšší incidence „překvalifikovaných“ žen než jejich mužských krajanů. Podle druhé teze měla mít vliv také skutečnost, že migrant je odloučen od partnera/rodiny, což mělo mít efekt při uplatnění na českém trhu práce. Premisou této teze je, že pozitivní vliv na uplatnění migranta na českém trhu práce může mít přítomnost členů rodiny v České republice. Na jedné straně může mít skutečně jejich přítomnost v České republice pozitivní vliv, přičemž v případě odloučení od ostatních členů rodiny může mít migrant tendence vzít jakoukoliv práci a co nejdříve se vrátit za rodinou. Na druhé straně přítomnost nebo absence ostatních členů rodiny je často výsledkem jejich ekonomického zabezpečení, zvláště v případě rodin, které mají pouze jeden příjem.

Třetí hypotézou je pozitivní vliv délky pobytu migranta v České republice na nalezení zaměstnání odpovídající jeho vzdělání.⁷⁰ Výsledkem analýzy dat získaných z výzkumu uvedeného výše je, že původní národnost migranta nehraje roli v případě incidence „překvalifikovaných“ migrantů. Dále z analýzy vyplývá, že je výrazný vliv má věk migranta, kdy se riziko toho, že migrant bude mít vyšší vzdělání, než je průměr pro danou profesi, zvyšuje až o 10 % (v padesáti letech je to riziko 25 % a v 25 letech pouze 15 %). Na druhé straně s věkem nesouvisí větší pravděpodobnost s tím, že by pracoval migrant s nižším vzděláním, než je průměr pro danou profesi.

Stejně tak výsledky nenaznačují, že by pohlaví souviselo s větší pravděpodobností nesouladu vzdělání-zaměstnání. Dále výsledky analýzy bourají předloženou hypotézu, že migranti jejichž rodina s nimi v České republice spíše najdou zaměstnání odpovídající jejich vzdělání než ti, kteří mají své rodiny na Ukrajině. Podle analýzy nic neindikuje, že by mezi těmito dvěma kategoriemi byl nějaký významný rozdíl (alespoň co se týče legálních přistěhovalců).⁷¹ Yana Leontiyeva taktéž dochází k závěru, že délka pobytu v migranta

⁷⁰ Srov. LEONTIYEVA, Yana. *The education – employment mismatch among ukrainian migrants in the Czech republic*. Central and Eastern European Migration Review 3 (1) 2014: 63-84, s. 70.

⁷¹ Srov. LEONTIYEVA, Yana. *The education – employment mismatch among ukrainian migrants in the Czech republic*. Central and Eastern European Migration Review 3 (1) 2014: 63-84, s. 72.

v cílové zemi nemusí nutně znamenat větší pravděpodobnost, že dojde k souladu mezi úrovní vzdělání a zaměstnáním, protože migranti nemají tendenci k tomu směřovat.⁷²

V roce 2016, kdy byl vydán článek Ukrajinské iniciativy, se česká ekonomika nacházela v období expanze a rekordní nezaměstnanosti (5 %). Na českém trhu práce byl nedostatek pracovníků. Skutečný počet volných míst je ještě vyšší, protože zaměstnavatelé nemají od roku 2012 povinnost hlásit volná pracovní místa. Ovšem jiná situace je v případě, že chtějí zaměstnat cizince. V takovém případě je zaměstnavatel povinen nahlásit volné pracovní místo na příslušném úřadu práce. Zaměstnat občana Ukrajiny lze pouze v případě, že má příslušné pracovní povolení, povolení k pobytu a zaměstnaneckou nebo modrou kartu. Dále musí být písemně uzavřena pracovní smlouva, ať už je to DPČ nebo DPP. Většina cizinců zaměstnaných v ČR na konci roku 2015 pocházela ze zemí EU. Z Ukrajiny bylo s pracovním povolením zaměstnáno pouhých deset tisíc osob.⁷³

⁷² Do výzkumu, ze kterého čerpá Yana Leontiyeva nebyli zahrnuti migranti, kteří již získali trvalý pobyt a mají tak lepší podmínky pro uplatnění svého vzdělání na trhu práce.

⁷³ Srov. SCHROTH, Jan a kol. *Zaměstnávání cizinců z Ukrajiny: uplatnění obtížně zaměstnatelných osob na trhu práce v České republice*. Studie v rámci projektu ASO. Praha, Ukrajinská iniciativa v ČR, IOM, 2016, s. 54.

9 Segmentovaná (duální) pracovní (tržní) teorie

9.1 Variabilní a konstantní kapitál

Harald Bauder začíná při vysvětlování teorie segmentovaného trhu práce Karlem Marxem. Karl Marx nazval práci „variabilním kapitálem“ a výrobní prostředky „konstantním kapitálem“. Práce je variabilní, neboť pracovníci mohou být najímáni a propouštěni podle obchodních nebo sezónních cyklů. Naproti tomu jsou výrobní prostředky konstantní, protože představují fixní investici a zůstávají nečinné v období ekonomického poklesu. Teorie segmentace předpokládá, že nečinnosti strojů a jiných fixních investic lze snížit nebo předejít rozdělením výroby do dvou odlišných segmentů. Ty segmenty se nazývají primární a sekundární. Primární segment se vyznačuje vysokou úrovní technologie a zajišťuje efektivní využití pracovní síly. V dobách hospodářského úpadku funguje tento segment pro uspokojení základní poptávky, která po produktech stále existuje.

Sekundární sektor naproti tomu je náročný na práci a pouze minimálně se investuje do strojního vybavení a technologií. Při cyklickém poklesu ekonomiky dochází k rozsáhlému propouštění v sekundárním sektoru. Vzhledem k malým investicím do technologií sekundárního sektoru jsou ztráty pro podnikatele minimální.⁷⁴

9.2 Segmentovaná teorie ve vztahu k migraci

Současná imigrace do ekonomicky nejrozvinutějších zemí se liší od migračních vln do průmyslových center v minulém století, protože se změnila povaha kapitalistických ekonomik. Od 70 let dvacátého století významně klesla poptávka po práci v těžebním průmyslu. Mezitím zakořenily dvě společenskovední teze: postindustriální společnost a deindustrializace. Od 70 let je patrný posun od výrobní ekonomiky k produkci znalostí, což má za následek rozšiřování pracovních míst ve vědě, technice a administrativě. Deindustrializace znamenala dramatické snížení počtu dělnických profesí v průmyslu s životní úrovní střední třídy. Tyto pracovní místa byly nahrazeny pracovními místy v sektoru služeb, který byl obvykle bez odborů a zaměstnanci nemohli čerpat řadu výhod, kterých se jim v průmyslu dostávalo. Jsou odborníci, kteří tvrdí, že výsledkem tohoto uspořádání je transformovaný rozdvojený trh, kdy je značný počet pracovních míst na vrcholu a dole, ale ne uprostřed.

⁷⁴ Srov. BAUDER, Harald. *Labor movement : how migration regulates labor markets*. New York: Oxford University Press, Inc. 2006, s. 20.

Pokud jde o imigraci, to, co se stalo známým jako segmentovaný trh práce, znamenalo že pracovníci z řad přistěhovalců byli vybíráni a rozřazováni na různých úrovních ekonomiky podle jejich lidského kapitálu. Autoři Michal Piore a Saskia Sassen tvrdí, že současná migrace je řízena poptávkou a nikoliv nabídkou. Podle Michala Pioreho konceptu je zde duální trh práce, který se skládá z primárního sektoru poskytujícího vysoké platy, značné výhody a přiměřenou jistotu zaměstnání a sekundární sektor, který se vyznačuje nízkou úrovní mezd, minimálními výhodami a bez perspektivy kariérního postupu.⁷⁵

Z výzkumů Yany Leontiyevy a Ondřeje Valenty vyplývá, že část ukrajinských občanů, kteří na Ukrajině pracují v primárním sektoru, po příchodu do České republiky pracují v sekundárním sektoru. Z toho plyne celá řada výhod/nevýhod uvedených v segmentované teorii výše. Jedná se zejména o ukrajinské učitele a zdravotní sestry, kteří v České republice pracují jako dělníci na stavbě nebo uklízečky. S tímto fenoménem souvisí také tzv. nostrifikace vzdělání. Uznání vzdělání není v některých oborech jednoduché, ale hlavním důvodem, proč ukrajínští občané nezískají nostrifikaci a neuplatní se podle svého vzdělanostního kapitálu je to, že se obtížně orientují v úředních záležitostech procesu nostrifikace.

Příčinou zaměstnávání Ukrajinců v sekundárním sektoru je především nedostatek vhodných domácích pracovníků. Navíc ukrajínští migranti jsou často ochotni pracovat přesčas, pracovat v sobotu a v neděli a za nižší mzdu. Domácí pracovníci nejsou ochotni za nabízenou mzdu vykonávat nekvalifikované profese v sekundárním sektoru:⁷⁶ „*Na sekundárním pracovním trhu působily dříve ženy a děti. Změny v průběhu 19. a 20. století (především zákaz práce dětí a proměna role ženy ve společnosti) tento sekundární trh práce uvolnily a do uvolněných pracovních odvětví nastoupili cizinci.*“⁷⁷ Další rozměrem tohoto fenoménu je skutečnost, že čeští občané, díky vysoké sociální podpoře a nízkému nastavení minimálních mezd, raději zůstanou nezaměstnanými, než aby vykonávali nízkokvalifikovanou práci v sekundárním sektoru ohodnocenou srovnatelně se sociálními dávkami. Minimální mzda v České republice je jedna nejnižších v Evropské unii, a to nejen nominálně, ale i vzhledem k průměrné mzdě.⁷⁸

Fakt, že ukrajínští občané jsou často zaměstnání v sekundárním sektoru, přestože mají vzdělanostní kapitál na kvalifikovanější pozice, může být také jednoduše řešením ekonomické

⁷⁵Srov. KIVISTO, Peter; FAIST, Thomas. *Beyond a border: the causes and consequences of contemporary immigration*. Thousand Oaks: Sage, 2010, s. 40-42.

⁷⁶Srov. SCHEU, Harald Christian (ed.). *Migrace a kulturní konflikty*. Praha: Auditorium, 2011, s. 183.

⁷⁷ SCHEU, Harald Christian (ed.). *Migrace a kulturní konflikty*. Praha: Auditorium, 2011, s. 184.

⁷⁸ Srov. SCHEU, Harald Christian (ed.). *Migrace a kulturní konflikty*. Praha: Auditorium, 2011, s. 184.

situace. Yana Leontiyeva uvádí příklad sedmapadesátileté Ukrajinky Maryny, jejímž cílem ani nebylo nalézt zaměstnání v oboru. Maryna pracovala jako pedagožka v mateřské škole, která jí ale již půl roku nevyplácela mzdu.⁷⁹ „*Marynin syn se náhle po autonehodě ocitl v invalidním důchodu, dceři chtěla umožnit, aby mohla dostudovat vysokou školu. Spokojila se s jakoukoliv prací, která by jí pomohla finančně podporovat své děti.*“⁸⁰

Další překážkou v uplatnění potenciálu migrantů spočívá v jazykové bariéře, kdy Ukrajinci vidí jako jedinou možnost vzít nekvalifikovanou práci, protože neovládají český jazyk. Yana Leontiyeva uvádí jako příklad ukrajinského občana s vysokoškolským diplomem, který po příchodu do České republiky začal pracovat jako pomocný dělník na stavbě. Ovšem skutečnost, že ukrajinští občané akceptují tyto zaměstnání neznámá, že by nižší společenské postavení spojené s prací v sekundárním sektoru nevnímali jako stigmatizující nebo problematické. Na druhé straně je pro ukrajinské migranty referenčním bodem země původu, zatímco Česká republika je potencionálním zdrojem zlepšení ekonomické situace, proto je pro ně snesitelnější dočasná ztráta společenského statusu.⁸¹

⁷⁹ Srov. LEONTIYEVA, Yana – Pokorná, Anna.: *Faktory bránící využití kvalifikace imigrantů na trhu práce v ČR*. Výzkumná zpráva projektu Využití kvalifikace migrantů. Praha: Multikulturální centrum Praha, 2014, s. 16.

⁸⁰ LEONTIYEVA, Yana – Pokorná, Anna.: *Faktory bránící využití kvalifikace imigrantů na trhu práce v ČR*. Výzkumná zpráva projektu Využití kvalifikace migrantů. Praha: Multikulturální centrum Praha, 2014, s. 16.

⁸¹ Srov. LEONTIYEVA, Yana – Pokorná, Anna.: *Faktory bránící využití kvalifikace imigrantů na trhu práce v ČR*. Výzkumná zpráva projektu Využití kvalifikace migrantů. Praha: Multikulturální centrum Praha, 2014, s. 16.

10 Transkulturní perspektiva

Je zřejmé, že na území České republiky žije a pracuje poměrně početná skupina ukrajinských občanů. Občané České republiky s nimi sdílejí a velmi pravděpodobně také budou sdílet společný prostor. Obecně se předpokládá, že homogenita české populace bude dále klesat. Jak jsem poukázal výše, pracovní podmínky nejsou v mnoha případech uspokojivé a vzdělanostní potenciál Ukrajinců není plně využit. Naopak je zde patrné určité stigma spojené s nižším společenským postavením ukrajinských občanů zaměstnaných na nekvalifikovaných nebo nízkokvalifikovaných pracovních pozicích.

Jedním z přístupů k dané problematice, který v českém prostředí převládal je komunitaristický multikulturalismus. Tento koncept multikulturalismu předpokládá, že soužití příslušníků různých kultur tzv. vedle sebe samo o sobě zajistí propojení pólu jednoty a pólu různosti.⁸² Komunitaristický multikulturní koncept chápe člověka především jako součást skupiny. Touto optikou je pak na ukrajinské pracovní migranty nahlíženo jako na součást ukrajinské menšiny žijící v České republice. Jejich identita je zvnějšku vnímána v intencích této menšiny a na člověka není nahlíženo jako na individuum, ale jako na součást té menšiny. Díky tomuto „škatulkování“ může být těžké pro Ukrajince vystoupit ze sociální skupiny a uplatnit plně svůj potenciál. Ukazuje se, že koncept, který zakládá pouze na životě vedle sebe ve výsledku vede k segregaci a izolaci partikulárních skupin uvnitř státu. Ovšem to neznamená, že by multikulturalismus zcela selhal. Je pouze potřeba ho doplnit o dialog, jehož východiska by mohla poskytnout transkulturní perspektiva.

Koncept transkulturní komunikace totiž rozměňuje kulturní dělicí linie, odlišnost tlumí a zároveň hájí, zatímco multikulturalismus bez transkulturního dialogu dělicí linie posiluje a podporuje vytváření segregovaných identit. Model transkulturního dialogu je o hledání společných kulturních znaků a symbolů při zachování multikulturní pestrosti, plurality a práva na rozdílnost. Zároveň umožňuje zakořenění ve vlastní kultuře i vycházení za její hranice. Díky tomu může být identita Ukrajinců, která je konstituována příslušností k většímu celku, obohacena v intenzitě transkulturní identity aniž by narušila jejich zakořeněnost ve vlastní kultuře.⁸³

Jedním ze způsobů, který se jeví jako vhodný a který zároveň patří k fundamentálním východiskům transkulturního dialogu, je dignita, která je přičítána všem osobám a bez které

⁸² Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, s. 47.

⁸³ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, s. 59.

není myslitelný transkulturní dialog. Lidská důstojnost je ze své podstaty neurčitou kategorií. V posledních dekádách byl v popředí antropologických teorií princip tzv. kulturního relativismu, který spočívá v nahlížení na kultury prostřednictvím měřítek zkoumané kultury a vyhnutí se etnocentrickému posuzování kultury podle měřítek vlastní kultury. Ovšem jak píše František Burda, tento princip v konečném důsledku konstituuje předpoklady k morálnímu nihilismu, protože vše je stejně dobré, což se ukazuje jako problematické:⁸⁴ „Zdržlivý nesouhlas s absolutní platností metody kulturního relativismu nám odhaluje „víru“ západního člověka v implicitní přítomnost nějaké konstanty, která je člověku vlastní. Tou konstantou, k níž odkazuje nesouhlas antropologů s absolutní platností metody kulturního relativismu i praktická přítomnost fenoménu služby v moderních sekularizovaných společnostech, která je namnoze tušená a která se projevuje zvláště v pochybnostech a nejistotě při pohledu na některé kulturní jevy a prvky, je lidská důstojnost.“⁸⁵

Podle provedených šetření se ukrajínští pracovní migranti stávají mnohem častěji oběťmi různých protiprávních aktivit než pachatelé protiprávních aktivit.⁸⁶ Jednou z příčin tohoto fenoménu je i fakt, že ukrajínští migranti nejsou dostatečně informovaní o právech a povinnostech cizinců z třetích zemí zaměstnaných v České republice a díky tomu se na ně naváží různí zprostředkovatelé, kteří z této situace profitují. Je tedy zjevné, že pracovní podmínky pro ukrajinské migranty často nejsou v souladu se zákonem a je zde tedy určitý prostor pro zlepšení, což by v intencích této práce mělo být cílem transkulturního dialogu.

⁸⁴ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, s. 145- 146.

⁸⁵ BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. s. 148.

⁸⁶ Srov. BROUČEK, Stanislav; GRULICH, Tomáš. *Migrace a česká společnost: výběr textů a diskuse z konference k aktuálním problémům migrací*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2012, s. 43.

Závěr

Ukrajínští občané pracující na českém trhu práce jsou z právního hlediska v kategorii cizinců ze třetích zemí. Podmínkou pro získání zaměstnání legální cestou je pracovní povolení, které se v současné době vydává nejčastěji ve formě zaměstnanecké karty. Pracovní povolení vydává Úřad práce. Toto legislativní opatření má svůj důvod, a tím je zamezení obsazení pracovních pozic, které mohou obsadit preferované skupiny občanů Evropské unie, občany třetích zemí.

Cílem migrační politiky Evropské unie a jejích členských států je minimalizovat nelegální migraci a přilákat kvalifikované migranty. Existují některé společné unijní postupy v migrační politice, ale do značné míry si členské státy konstituují migrační politiku podle vlastní tradice. Evropská unie se od poloviny 90.let snaží různými opatřeními regulovat neregulérní migraci. Ovšem problémem je nízká míra odhalení zaměstnavatelů zaměstnávajících cizince bez pracovního povolení. Migrační politika samotné Ukrajiny není vzhledem k charakteru migračních toků odpovídající. Zájem o tuto otázku byl do roku 2000 patrný pouze před volbami, kdy šlo ukrajinským politickým stranám především o to ukázat neschopnost současného režimu a získat hlasy voličů. Tématu pracovní migrace se věnoval až Výnos prezidenta v roce 2000. Ovšem i tak stále zůstává pracovní migrace na okraji politického zájmu, ačkoliv existují i snahy o návrat migrantů na Ukrajinu.

Česká republika byla do roku 1989 především emigrační zemí a otázky přistěhovalectví neměly závažný společenský a politický význam. Na druhé straně zde byly patrné vlny návratové poválečné migrace. Důležitou roli v období totality hrálo vystěhovalectví a to z politických důvodů, zatímco problematika přistěhovalectví nebyla řešena. Přistěhovalectví po roce 1989 jsem rozdělil do čtyřech období, přičemž zásadní zlom nebo předěl byl v roce 2004, kdy Česká republika vstoupila do Evropské unie a svou migrační politiku orientovala podle unijních standardů. Posledním obdobím, které zmiňuji, je období epidemie Covid – 19. V období epidemie Covid-19, na rozdíl od ostatních zemí Evropské unie, nezačali Ukrajinci masivně opouštět Českou republiku, ale naopak se ještě zvýšil počet oficiálně zaměstnaných ukrajinských občanů. Je to dáno zejména českými politickými rozhodnutími, kdy na jedné straně sice měly restriktivní charakter, ale na druhé straně se prodlužovala doba pobytového oprávnění.

Jedním ze způsobů neregulérní pracovní migrace je zaměstnávání ukrajinských pracovníků přes polská víza. Státní orgány České republiky označují tento postup jako nelegální. Ovšem podle Michala Trčky a kolektivu by bylo vhodné hovořit spíše

o neregulérnosti, protože označení nelegální situaci neřeší, ale pouze komplikuje situaci pracovníkům, které v konečném důsledku český pracovní trh potřebuje. Nicméně Polsko vydává víza mnohem jednodušší procedurou, a navíc nejsou tak finančně nákladná jako česká víza. Pro ukrajinské občany je tedy jednodušší získat polské vízum, ale problémem je, že byt' se jedná o pracovní vízum, nemohou s ním pracovat v kterémkoli státu Evropské unie, ale pouze v Polsku.

V poslední části práce jsem se zabýval nesouladem vztahu vzdělání a zaměstnání. Cílem bylo zjistit, zda kvalifikovaní ukrajinští občané vykonávají v České republice profese odpovídající jejich vzdělání. Výzkumy ukazují, že je běžné, když se ukrajinský učitel nebo ukrajinská zdravotní sestra přestěhují za účelem výdělků do České republiky a pracují zde na nekvalifikovaných pozicích. Tato problematika je popsána i v teoretických publikacích věnujících se migraci. Konkrétně je to patrné díky segmentované duální teorii. Jádrem této teorie je, že ukrajinští občané se vzdělanostním kapitálem působí ve své zemi v primárním sektoru a v cílové zemi v sektoru sekundárním. Na druhé straně odlišně konstruovaný výzkum Yany Leontiyevy, který měřil obvyklé dosažené vzdělání u dané profese u domácí populace a u ukrajinských občanů ukazuje, že pouze 21 % respondentů mělo vyšší vzdělání, než je průměr pro danou profesi a celkem 60 % respondentů mělo vzdělání odpovídající průměru pro danou profesi.

Kontext ukrajinské pracovní migrace jsem zasadil do transkulturní perspektivy. Pokud vyjdeme z předpokladu, že homogenita české populace bude klesat, dostane se do popředí transkulturní dialog mezi českými a ukrajinskými občany. V českém prostředí byl patrný diskurz komunitaristického multikulturalismu. Multikulturalismus jako skupinové soužití tzv. „vedle sebe“ je problematický a je nutné ho doplnit o transkulturní dialog. Jedním z východisek transkulturního dialogu je nezcizitelná lidská důstojnost, z které vyplývají práva a povinnosti jednotlivce. Transkulturní komunikace může svým charakterem dialogu přispět ve smyslu účasti na příslušnosti k univerzální lidské identitě.

Seznam literatury

- BARŠOVÁ, Andrea; BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. ISBN: 80-210-3875-6.
- BAUDER, Harald. *Labor movement : how migration regulates labor markets*. New York: Oxford University Press, Inc. 2006. ISBN 978-0-19-518088-6.
- BROUČEK, Stanislav; GRULICH, Tomáš. *Migrace a česká společnost: výběr textů a diskuse z konference k aktuálním problémům migrací*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., 2012. ISBN 978-80-87112-61-8.
- BROUČEK, Stanislav a kol. *Migrace z České republiky po roce 1989 v základních tematických okruzích*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., 2017. ISBN 978-80-88081-09-8.
- BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. ISBN 978-80-7325-402-5.
- COHEN, Jeffrey; SIRKECI, Ibrahim. *Handbook of culture and migration*. Massachusetts: Edward Elgar Publishing, Inc., 2021. ISBN 978-1-78990-346-1.
- CONSTANT, Amelie F; ZIMMERMANN, Klaus F. *International handbook on the economics of migration*. Massachusetts: Edward Elgar Publishing, Inc., 2013. E-ISBN 978-1-78254-607-8.
- ČIŽINSKÝ, Pavel. *Cizinecké právo: práva a povinnosti cizinců a jejich rodinných příslušníků při vstupu a pobytu na území ČR, jejich zaměstnávání a podnikání, zdravotní pojištění a sociální zabezpečení, řízení a provozování vozidla, přístup ke vzdělání a studiu, rodinné soužití s cizinci, mezinárodní ochrana/azyl, státní občanství*. Praha: Linde Praha, 2012. ISBN 978-80-7201-8871.
- DI CESARE, Donatella. *Resident foreigners : a philosophy of migration*. Medford: Polity Press. 2020. ISBN-13: 978-1-5095-3354-1.
- DRBOHLAV, Dušan. Imigrace a integrace cizinců v Česku: Několik zastavení na cestě země v její migrační proměně z Davida na téměř Goliáše. *Geografie* 116 (4), 2011, s. 401 – 421.
- DRBOHLAV, Dušan, ed. *Ukrajinská pracovní migrace v Česku: migrace - remitence - (rozvoj)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2995-7.
- DRBOHLAV, Dušan. *Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam+ jdeme?* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. ISBN 978-80-7419-039-1.
- DRBOHLAV, Dušan (ed.). *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: (Česko v evropském kontextu)*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1552-3.

- GUPTA, Suman; OMONIYI, Tope. *The cultures of economic migration: international perspectives*. Burlington: Ashgate Publishing Company. 2007. ISBN 978-0-7546-7070-4.
- GÜNTER, Vladislav. Imigrace do Československa a Česka po 2. sv. válce. In UHEREK, Zdeněk. *Migrace: Historie a současnost*. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2015, s. 67- 91 ISBN 978-80-905942-9-6.
- JIRKA, Luděk. České vystěhovalectví na Volyň v kronikách volyňských obcí. *Studia Ethnologica Pragensia* 2, 2015, s. 185-195.
- JIRKA, Luděk. Ukrajinská migrace do České republiky a její proměny v období epidemie Covid -19. *Lidé města* 23 (3), 2021, s. 331 – 352.
- KHALID, Koser. *International migration: a very short introduction*. New York. Oxford University Press. 2007. ISBN 978-0-19-929801-3.
- KIVISTO, Peter; FAIST, Thomas. *Beyond a border: the causes and consequences of contemporary immigration*. Thousand Oaks: Sage, 2010. ISBN 978-1-4129-2495-5.
- LEONTIYEVA, Yana. *The education – employment mismatch among ukrainian migrants in the Czech republic*. Central and Eastern European Migration Review 3 (1), 2014, s. 63 - 84
- LEONTIYEVA, Yana; VÁVRA, Martin. *Postoje k imigrantům*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2009. ISBN 978-80-7330-173-6.
- NEKORJAK, M. Pracovní migrace Ukrajinců do České republiky. In Hučko, L. *Duchovní a kulturně společenská podpora integrace národnostních menšin*. Praha: Apoštolský exarchát Řeckokatolické církve v České republice, 2005, s. 21–36. ISBN 80-239-6410-0.
- PANIZZON, Marion; ZÜRCHER, Gottfried; FORNALÉ, Elisa. *The Palgrave handbook of international labour migration (law and policy perspectives)* New York: Palgrave Macmillan, 2015. ISBN 978-1-137-35221-7.
- RYCHLÍK, Jan. *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. Česká společnost po roce 1945. ISBN 978-80-7285-081-5.
- SCHEU, Harald Christian (ed.). *Migrace a kulturní konflikty*. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-07-0.
- SCHROTH, Jan a kol. *Zaměstnávání cizinců z Ukrajiny: uplatnění obtížně zaměstnatelných osob na trhu práce v České republice*. Studie v rámci projektu ASO. Praha: Ukrajinská iniciativa v ČR, IOM, 2016. Bez ISBN.
- STEINER, Niklaus. *International migration and citizenship today*. New York: Routledge. 2009. ISBN 0-203-87554-0.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.

UHEREK, Zdeněk; KORECKÁ, Zuzana; POJAROVÁ, Tereza. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-87112-12-0.

UHEREK, Zdeněk. *Migrace: Historie a současnost*. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2015. ISBN 978-80-905942-9-6.

VALENTA, Ondřej. (Ne)využití lidského kapitálu Ukrajinců v Česku. In Dušan Drbohlav (ed.). *Ukrajinská pracovní migrace v Česku: Migrace – Remittance –(rozvoj)*. Praha: Karolinum, 2015 s. 157- 178. ISBN 978-80-246-2995-7

Internetové zdroje

LEONTIYEVA, Yana; POKORNÁ, Anna.: *Faktory bránící využití kvalifikace imigrantů na trhu práce v ČR*. Výzkumná zpráva projektu Využití kvalifikace migrantů. Praha, Multikulturní centrum Praha 2014. [online] [cit. 28.3.2022] Dostupné na:

<http://migraceonline.cz/images/publikace/kvalifikace-final.pdf>

TRČKA, Michal a kol. *Zaměstnávání ukrajinských pracovníků s polskými vízy v České republice: od mechanismů vykořisťování k možnostem intervence*. Projekt za lepší přeshraniční vymáhání pracovního práva (STRONGLAB). Praha. Multikulturní centrum Praha 2018. [online] [cit. 28.3.2022] Dostupné na: https://drive.google.com/file/d/1-EQZzpgfOO_4V1x7161GpDdtmBNRnniK/view

Přílohy

Zakarpatská Ukrajina

Tato kapitola se věnuje Zakarpatské oblasti Ukrajiny jako zdroji migrace do České republiky podle terénního šetření týmu Zdeňka Uherka. Důraz je kladen historickou retrospektivou, přičemž začíná obdobím do roku 1919.

Historie Zakarpatské Ukrajiny

Období do roku 1919

Od 11. století až do roku 1918 byla Podkarpatská Rus pod správou Rakouska-Uherska. V roce 1241 v důsledku vpádu Tatarů bylo toto území téměř vylištěno. V dalším století osidlovali tuto oblast především rusínští pastevci a v 16. století již tvořilo rusínské obyvatelstvo většinu populace. Po roce 1848 přicházeli do Podkarpatské Rusi Češi a Slováci, protože bylo v rakouské monarchii zrušeno poddanství. V 19. století sem před pogromy také prchali Židé z Polska a Ukrajiny. V důsledku těchto migračních vln se byla tato oblast etnicky diverzifikovaná. Dokladem toho je úřední soupis z roku 1910, kdy pouze polovina lidí uvedla jako mateřskou rusínskou řeč (což lze považovat za řeč původních obyvatel). Ostatní lidé označili za mateřštinu maďarštinu, židovskou řeč, němčinu, rumunštinu a slovenštinu.⁸⁷

Meziválečné období

Na přelomu devatenáctého a dvacátého století emigrovalo celkem 225 tisíc karpatských Rusínů do Spojených států amerických, a právě od těchto lidí vzešla iniciativa připojení Uherské Rusi k Československu. Amerika poskytla migrantům z Podkarpatské Rusi nejenom práci, ale také jim dala možnost poznat demokratické tradice, a to vedlo migranty k odlišnému uvažování o osudu země původu. Ještě před vyhlášením samostatnosti Československé republiky podali rezoluci, kde vyjádřili, jaké možnosti připadají v úvahu s Podkarpatskou Rusí. O připojení k Československu jednali jak s prezidentem USA, tak s T.G. Masarykem. K připojení k Československu došlo v roce 1919 a Československo garantovalo Podkarpatské Rusi autonomii. Podkarpatská Rus byla méně rozvinutou agrární částí Československa. Tři čtvrtiny území pokrývaly hory a pouze na jihozápadě byla nížina.

⁸⁷ Srov. UHEREK, Zdeněk; KORECKÁ Zuzana; POJAROVÁ, Tereza. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2008, s. 119-120.

Podkarpatská Rus nebyla příliš hustě osídlena. Žilo zde celkem 606 tisíc obyvatel (sčítání v roce 1921). Celková rozloha byla 12 097 km².⁸⁸

Slibovaná autonomie jí byla udělena až v roce 1938. V meziválečném období ale došlo k rozvoji školství a umění. Podkarpatská Rus byla oblastí s vysokou mírou negramotnosti, což bránilo jejímu dalšímu rozvoji. Dále řešila problémy hospodářského, politického, náboženského i jazykového charakteru. Bylo tu patrné pnutí mezi řeckokatolickou církví a pravoslávím. Politické strany byly nejednotné. Otázkou byl i jazyk, kdy se rozhodovalo mezi ruským, rusínským a ukrajinským.⁸⁹

Migrace v meziválečném období

Migrační toky do zahraničí neustávaly, byť v meziválečném období došlo k regulaci přistěhovalectví ze strany Spojených států amerických stanovením kvót. Právě ze Spojených států se vraceli migranti zpět do Podkarpatské Rusi a z vydělaných peněz nakupovali půdu. Ovšem migrační proudy nebyly pouze směrem do zahraničí, ale i do českých zemí. V českých zemích se migranti uplatňovali jako zemědělství dělníci nebo dřevorubci. Dalším motivem pro odchod do českých zemí bylo vzdělání, protože v Podkarpatské Rusi chyběly vysoké školy. Na období připojení Podkarpatské Rusi k Československu se objevují různé názory. Ti, kteří chtěli, aby se Podkarpatská Rus připojila k Ukrajině hodnotí toto období negativně. Je pro ně důležitější vize národa a odmítají vidět následky, které by připojením k Ukrajině nastaly (Ukrajina se stala součástí Sovětského svazu).⁹⁰

Období druhé světové války

„Konec 30. let před druhou světovou válkou byl poznamenán rozpadem Československé republiky. Podkarpatskou Rus postupně obsadilo Maďarsko – po první vídeňské arbitráži v listopadu 1938 ČSR ztratila jižní část Podkarpatské Rusi s největšími městy Užhorodem a Mukačevem. Jednotliví Češi, Slováci i Rusíni prchali z obsazeného území. Na zbytku Podkarpatské Rusi byla 14. března 1939 prohlášena samostatná Karpatská Ukrajina s premiérem Msgre. Augustinem Vološinem. Již 15. března 1939 byl zabrán

⁸⁸ Srov. UHEREK, Zdeněk; KORECKÁ, Zuzana; POJAROVÁ, Tereza. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2008, s. 122.

⁸⁹ Srov. UHEREK, Zdeněk; KORECKÁ, Zuzana; POJAROVÁ, Tereza. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2008, s. 123.

⁹⁰ Srov. UHEREK, Zdeněk, Zuzana KORECKÁ; POJAROVÁ, Tereza. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2008, s. 125.

maďarskými horthyovskými vojsky i zbytek Podkarpatské Rusi. Ozbrojené oddíly – „Ukrajinská Sič“, které se postavily na odpor maďarské armádě, ukončily 16. března 1939 beznadějnou obranu. Pod Maďarskem byla Podkarpatská Rus šest let. Během druhé světové války s postupem sovětských vojsk směrem na západ většina bojeschopného obyvatelstva Podkarpatské Rusi vstoupila do Rudé armády, několik tisíc podkarpatorusínských vojáků bojovalo v řadách 1. československého armádního sboru v SSSR a účastnilo se osvobození Československa.“⁹¹

Období od roku 1945

Na konci druhé světové války se Podkarpatská Rus stala součástí Sovětského svazu na základě smlouvy ČSR a SSSR. Ovšem lidé české nebo slovenské národnosti žijící v Podkarpatské Rusi se díky tomu ocitli na cizím státním území. Těmto lidem bylo umožněno uplatnit opci a vrátit se na území Československa. Stejně právo měli i lidé ruské nebo ukrajinské národnosti, kteří bojovali za osvobození Československa. Tito „reemigranti“ se rozptýlili po území Čech a Moravy a nevytvářeli organizované enklávy, ale naopak měli tendenci se integrovat k majoritě. Do Sovětského svazu byla Podkarpatská Rus začleněna jako Zakarpatská Ukrajina a byl to druhý nejmenší kraj na Ukrajině. Na jednu stranu se část obyvatelstva nevyhnula deportaci, vězení a družstevnímu zemědělství, ale na druhou stranu byla v této oblasti založena první univerzita a rozvíjel se průmysl.⁹²

Období od roku 1991

Po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 získala Ukrajina nezávislost. Mezi lety 1989 a 2001 byl patrný úbytek obyvatelstva. Jednak proto, že se snížila porodnost a jednak proto, že část obyvatelstva emigrovala. Po sametové revoluci se zrodil v Československu zájem o Zakarpatskou Ukrajinu. Zájem byl o její kulturu, z hlediska cestovního ruchu i humanitární pomoci. V Praze dokonce vznikly dvě organizace na podporu vztahů mezi Českem a Zakarpatskou Ukrajinou. Vydávaly publikace, organizovaly humanitární pomoc a poukazyvaly na nevyužité obchodní možnosti.⁹³

⁹¹ UHEREK, Zdeněk; KORECKÁ, Zuzana; POJAROVÁ, Tereza. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2008, s. 127-128.

⁹² Srov. UHEREK, Zdeněk; KORECKÁ, Zuzana; POJAROVÁ, Tereza. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2008, s. 129.

⁹³ Srov. UHEREK, Zdeněk; KORECKÁ, Zuzana; POJAROVÁ, Tereza. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2008, s. 130.

Data z terénního výzkumu týmu Zdeňka Uherka

Pracovní migrace ze Zakarpatské Ukrajiny je kontinuální proces, protože i za doby, kdy byla součástí Sovětského svazu, migrace neustávala. Samozřejmě to nebyla migrace směrem na západ od ukrajinských hranic, ale směrem do průmyslových oblastí v Sovětském svazu. Pro obyvatele Zakarpatské Ukrajiny je migrace za sezónní prací (často nekvalifikovanou prací ve stavebnictví) tradičním zdrojem obživy. Ovšem kontakt mezi českými zeměmi a Zakarpatskou Ukrajinou se nezastavil ani v období 1948-1989. Pořádali se turistické zájezdy ze Zakarpatské Ukrajiny do Prahy za účelem přivýdělku i kulturního zážitku. Ukrajinci prodávali překupníkům v Praze výrobky vlastní výroby a za vydělané peníze si nakupovali výrobky, které byly na Zakarpatské Ukrajině nedostatkové. Navíc v místním prostředí Zakarpatské Ukrajiny je migrace vnímána pozitivně. Lidé díky pracovní migraci získají prostředky a po návratu si lépe vybaví interiéry svých domů. Výběr místa vhodného pro migraci není náhodný. Naopak obyvatelé Zakarpatské Ukrajiny velmi pečlivě sledují vývoj v zahraničí (mají přehled o situaci v České republice).⁹⁴

V poslední době je patrný klesající trend migrace ze Zakarpatské Ukrajiny do České republiky. Za prvé proto, že Českou republiku považují za vhodné místo pouze pro krátkodobou migraci. Za druhé proto, že se zvyšují rizika, zvyšují se investice, ale zisk zůstává stejný. Ukrajinci uvádí, že do roku 1996 bylo velmi snadné a výhodně migrovat do České republiky, protože stačilo investovat do cesty do ČR a mít základní povědomí o tom, jak získat práci. Poté se migrace institucionalizuje, tzn. že vznikají legální, pololegální a nelegální organizace, které práci zprostředkovávají. Příčinami institucionalizace je jednak to, že instituce na zprostředkování zaměstnání vydělávají a jednak to, že míra nabídky práce zahraničních pracovníků převyšuje poptávku, a tudíž je obtížnější získat práci. Další příčinou je tlak ze strany českého státu zavedením vízové povinnosti v roce 2000. Podnikům se vyplatí více najímat si na práci firmy, nikoliv jednotlivce, protože potom nese odpovědnost najatá firma, která práci vykonává, a ne ten podnik, který si ji najal.⁹⁵

Pro pracovníky ze Zakarpatské Ukrajiny je přijatelnější platit zprostředkovatelským organizacím, protože české státní instituce jsou pro ně nečitelné a vidí v nich mnohem více nebezpečí než ochranu. V praxi se migranti setkávají zejména s cizineckou policií, se kterou

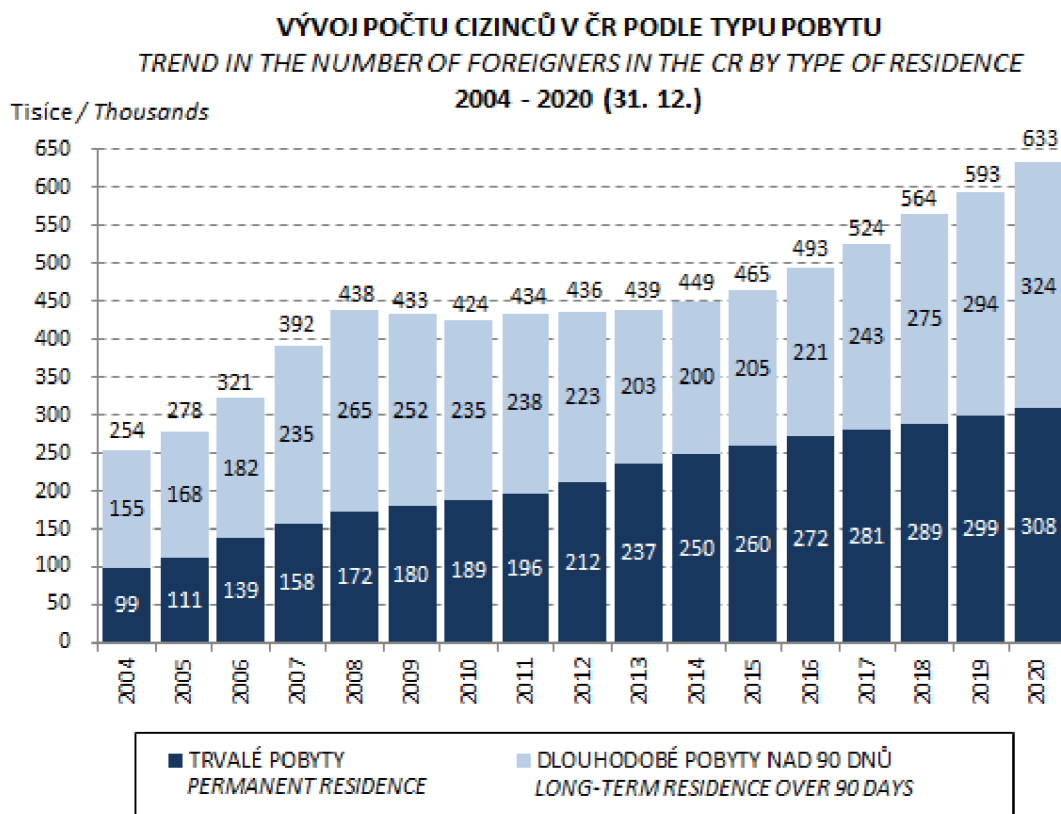
⁹⁴ Srov. UHEREK, Zdeněk; KORECKÁ, Zuzana; POJAROVÁ, Tereza. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2008, s. 132-133.

⁹⁵ Srov. UHEREK, Zdeněk; KORECKÁ, Zuzana; POJAROVÁ, Tereza. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2008, s. 134-135.

mají často negativní zkušenosti a vnímají ji pouze jako represivní orgán. Pracovní migrace nepřináší pouze pozitiva. Při terénním výzkumu Zdeněk Uherek zaznamenal i negativa. Jedná se například o to, že děti jsou vychovávány prarodiči, protože oba rodiče pracují v zahraničí. Některé rodiny se po odchodu jednoho z rodičů rozpadly.⁹⁶

Postoje Čechů k imigrantům

V této části se budu zabývat tématem integrace imigrantů. Integrace imigrantů je aktuálním tématem, protože po roce 1989 je patrný vzestupný trend imigrace do ČR a Yana Leontiyeva nepředpokládá, že by v blízké době měl tento trend klesat. Akcent není kladen ani tak na legislativní opatření a životní podmínky cizinců jako spíše na postoj české majority vůči cizincům. Publikace Y. Leontiyevy, jejíž kniha zdrojem pro tuto část práce, vychází ze sekundární analýzy dat ze sociologických šetření (výzkumy omezené na ČR i mezinárodní výzkumy).⁹⁷

Obrázek 1 - Zdroj: Český statistický úřad (ČSÚ) - <https://www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-pocet-cizincu>

⁹⁶ Srov. UHEREK, Zdeněk; KORECKÁ, Zuzana; POJAROVÁ, Tereza. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných migračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2008, s. 137-140.

⁹⁷ Srov. LEONTIYEVA, Yana; VÁVRA, Martin. *Postoje k imigrantům*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2008, s. 9.

Důsledkem vzestupného trendu imigrace do ČR je zvyšující se podíl migrantů na pracovní síle v ČR. V roce 1996 dosáhl 3,8 % a v roce 2008 již 6,4 % v celorepublikovém měřítku. Přestože oficiální statistiky jasně ukazují, že zahraniční pracovníci neberou pracovní místa majoritě, je běžně rozšířený postoj k migrantům jako ke konkurenční pracovní síle.⁹⁸ V roce 2008 bylo provedeno sociologické šetření Centra pro výzkum veřejného mínění. Respondenti měli za úkol vyjádřit na škále od 1 do 7 svůj vztah k lidem různé národnosti, kdy hodnocení 1 znamenalo mnoho sympatií a hodnocení 7 znamenalo málo sympatií. Výsledky z tohoto sociologického šetření ukazují, že nejvíce sympatií má česká veřejnost ke Slovákům. Po nich následují národnosti západní Evropy (kromě Němců), jižní a střední Evropy a také Američané. Ve druhé polovině tabulky jsou národnosti z Balkánu, východní Evropy a Asie. Ukrajinci se umístili na sedmáctém místě s celkovým průměrem 4,32. Na posledních třech místech byli Palestinci, Afghánci a Iráčané.⁹⁹

V roce 2020 bylo provedeno stejně konstruované sociologické šetření sympatií k vybraným národnostem žijícím na území České republiky. Rozdíl je pouze ve škále sympatií, která je od jedné do pěti. Výsledky ale ukazují, že přestože sociologické šetření z roku 2008 bylo zaměřené obecně na sympatie k národnostem, a v roce 2020 proběhl výzkum sympatií k národnostem žijícím na území ČR, sympatie české veřejnosti k Ukrajincům se drží na stejné úrovni. (viz obrázek 2)

⁹⁸ Srov. LEONTIYEVA, Yana; VÁVRA, Martin. *Postoje k imigrantům*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2008, s. 9.

⁹⁹ Srov. LEONTIYEVA, Yana; VÁVRA, Martin. *Postoje k imigrantům*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2008, s. 57.

Tabulka 1: Vztah k národnostním skupinám žijícím v ČR (%)¹

	Velmi sympatičtí (1)	Spíše sympatičtí (2)	Ani sympatičtí, ani nesympatičtí (3)	Spíše nesympatičtí (4)	Velmi nesympatičtí (5)	Nevím	průměr
Češi	47	38	13	2	0	0	1,70
Slováci	41	43	12	3	1	0	1,79
Poláci	13	38	34	10	3	2	2,51
Maďaři	7	28	44	11	4	6	2,74
Vietnamci	6	34	38	17	4	1	2,80
Židé	6	27	40	11	6	10	2,82
Němci	5	32	37	18	6	2	2,88
Bulhaři	5	25	42	15	5	8	2,88
Rusové	5	20	39	24	10	1	3,15
Ukrajinci	2	22	40	25	10	1	3,18
Čiňané	2	16	37	26	13	6	3,34
Rumuni	2	14	37	30	10	7	3,35
Arabové	1	6	20	35	34	4	3,98
Romové	1	4	23	36	35	1	4,02

Pozn.: V tabulce jsou národnosti srovnány podle pořadí tak, jak se umístily v průměru podle oblíbenosti.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost 29. 2. – 11. 3. 2020, 1012 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

Obrázek 2 -Zdroj: CVVM březen 2020

Postoje české veřejnosti ke konceptu multikulturalismu

Multikulturalismus lze definovat jako koexistenci minorit s odlišnou etnickou, náboženskou nebo národní identitou spolu s majoritou v rámci jednoho národního státu. Zároveň je to i ideál směřující ke klidnému soužití různých kultur vedle sebe, ale také politický program a ideologie. Politickým programem je multikulturalismus proto, že legislativa upravuje soužití lidí s různou kulturní identitou. Ideologií je proto, že usiluje o transformaci vzájemných vztahů majority a minority. Multikulturalismus je odpovědí na koncept asimilace, která usilovala o sjednocení všech kultur uvnitř jednoho státu a tím bránila právu na odlišnost. Multikulturalismus přichází s ideou uznání odlišnosti druhého, kdy by neměl být privilegován jedinec z majority na základě příslušnosti k majoritě, ale deklaruje právo druhých na to nebýt součástí majority a zároveň mít přístup k rolím, které jsou definované jako nejvyšší.¹⁰⁰

Asimilace je koncept, který na člověka nahlíží jako na individuum (nikoliv jako na člena nějaké komunity) a vyžaduje po něm ztotožnění s dominantní kulturou. Soužití majority s minoritou, jak předkládá koncept multikulturalismu souvisí s procesem adaptace, případně akulturace. Přičemž adaptace vyžaduje, kromě změny v komunitě menšiny, také změnu v majoritě. Tato interpretace mnohem více odpovídá představě zástupců minority jako

¹⁰⁰ Srov. LEONTIYEVA, Yana; VÁVRA, Martin. *Postoje k imigrantům*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2008, s. 75.

součástí přistěhovaleckých komunit než jako individua v případě asimilace.¹⁰¹ Na jedné straně lze tuto strategii soužití jen těžko realizovat, pokud majorita není ochotná více se otevřít kontaktům s přistěhovanci a nerespektuje jejich právo na odlišnost. Na druhé straně, pokud sami přistěhovanci nestojí o uchování svých zvyků a jsou uzavřenými komunitami, jen stěží může fungovat koncept multikulturalismu.¹⁰²

V jednom z výzkumu veřejného mínění v ČR v roce 2009 uvedlo 61,2 % respondentů, že by se cizinci měli přizpůsobit co nejvíce našim zvyklostem, 34,5 % uvedlo, že v některých věcech by se měli přizpůsobit našim zvyklostem a 3,3 % uvedlo, že by měli cizinci žít podle svých zvyklostí. Vzhledem k tomu, že většina respondentů uvedla, že by se měli cizinci přizpůsobit co nejvíce našim zvyklostem, je důležité, jak se definuje češství. Z toho důvodu sociologové přišli s otázkou, jaké charakteristiky by měl mít přistěhovelec, aby už nebyl považován za cizince.

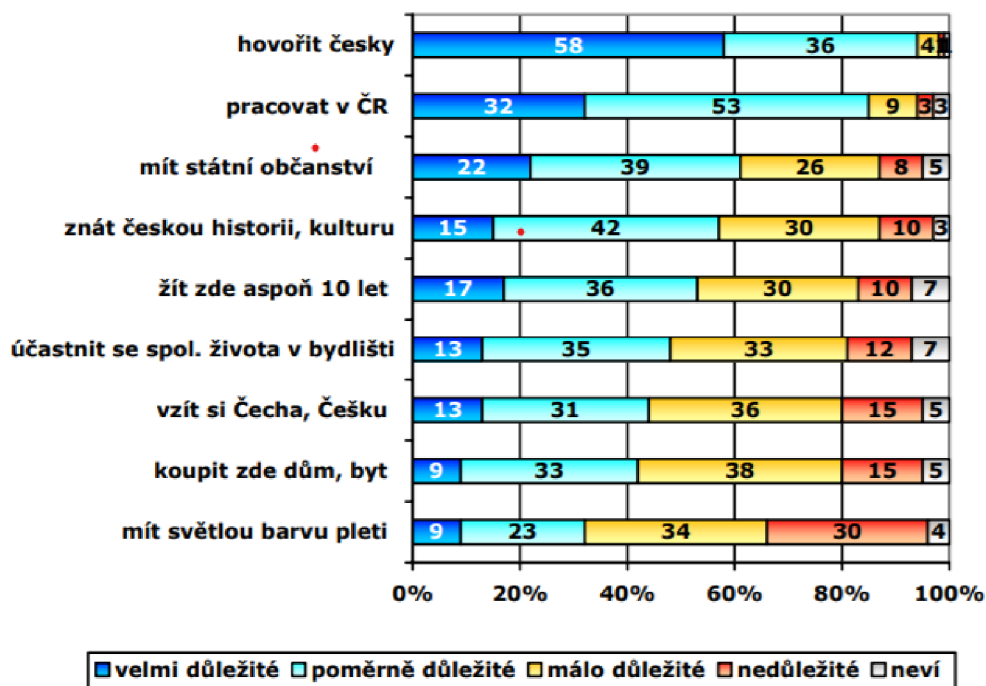
Ze sociologického šetření z roku 2009, kdy byli respondenti osloveni, aby vyjádřili na škále od velmi důležitých charakteristik po méně důležité charakteristiky toho, co by měl přistěhovelec naplňovat, aby nebyl vnímán jako cizinec, vyplývá, že nejdůležitější pro českou veřejnost je znalost českého jazyka, práce v ČR, české státní občanství, žít na území ČR alespoň 10 let a znát českou historii a kulturu. Naopak méně důležité pro českou veřejnost je sňatek s Čechem, Češkou nebo vlastnit nemovitost. Ze všeho nejméně důležitá podle průměrného hodnocení (a to je pozitivní) byla barva pleti. Na druhou stranu pro 30 % respondentů byla stále otázka barvy pleti důležitá. Přestože respondenti uvedli, co je důležité pro to, aby přistěhovelec nebyl považován za cizince, stále převládá etnický princip prisuzování češství. Přistěhovelec sice může mluvit česky a mít české občanství, ale přesto pokud se nenarodil v České republice nebo nemá české kořeny, nebude většinou české majority považován za „opravdového Čecha“.¹⁰³

¹⁰¹ Srov. LEONTIYEVA, Yana; VÁVRA, Martin. *Postoje k imigrantům*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2008, s. 76.

¹⁰² Srov. LEONTIYEVA, Yana; VÁVRA, Martin. *Postoje k imigrantům*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2008, s. 76.

¹⁰³ Srov. LEONTIYEVA, Yana; VÁVRA, Martin. *Postoje k imigrantům*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2008, s. 80.

Graf 3: Jaké věci jsou důležité, aby člověk nebyl vnímán jako cizinec?

Obrázek 3 Zdroj: CVVM, březen 2009

Postoje české veřejnosti k dopadům imigrace

Analýza sociologických šetření ukazuje, že v polovině devadesátých let pouze 16 % obyvatelstva vnímalo jako naléhavý problém přistěhovalectví v místě jejich bydliště. 31 % vnímalo nově přicházející migranty jako méně nebo vůbec naléhavý problém, 11 % nedokázalo situaci posoudit a podle zbylých 42 % přistěhovalci v místě jejich bydliště vůbec nejsou. Na druhou stranu většina obyvatelstva vnímala migraci jiných národností jako naléhavý problém v rámci celé společnosti. Tento fenomén je konstantní, neboť v roce 2009 proběhlo stejně konstruované šetření, jehož výsledky byly téměř totožné s šetřením z poloviny devadesátých let. Z analýzy Yany Leontiyevy vyplývá také to, že ten, kdo vnímá na lokální nebo celospolečenské úrovni přítomnost jiných národností jako problém, má vztah k jiným národnostem negativnějšího charakteru.¹⁰⁴

Z dalších sociologických šetření vyplývá, že více než dvě třetiny respondentů se domnívá, že přistěhovalci zvyšují míru kriminality, že zvyšují nezaměstnanost místních obyvatel a znamenají zdravotní riziko. Pouhá čtvrtina respondentů vnímá cizí kultury jako obohacení té naší kultury. Pouhá čtvrtina si myslí, že přistěhovalci přispívají k ekonomickému

¹⁰⁴ Srov. LEONTIYEVA, Yana; VÁVRA, Martin. *Postoje k imigrantům*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2008. s. 89.

rozvoji a pouhá čtvrtina má za to, že imigrace je řešením demografických problémů. Z výzkumu je ovšem také patrné, jaký vztah mají k těmto otázkám méně nebo více vzdělání lidé. Zatímco lidé s vyšším vzděláním častěji vidí v imigraci přínos do ekonomiky a obohacení kultury, lidé s nižším vzděláním spíše vnímají imigranty jako zátěž pro stát a zvýšení zdravotního rizika. Další rozdíl je patrný mezi respondenty levicově a pravicově orientovanými. Levicově orientovaní respondenti mají větší obavy z negativních dopadů imigrace nejsou ochotni přiznat pozitivní dopady.¹⁰⁵

Jak hodnotí Češi vlastní postoj k imigrantům?

Jak vyplývá z výše uvedených výsledků sociologických šetření, nejsou obyvatelé České republiky příliš nakloněni k přijetí přistěhovalců. Jak ale sami Češi hodnotí svůj postoj k cizincům žijícím na území České republiky? Navzdory velké míře netolerantních názorů ukazují výsledky výzkumu veřejného mínění, že Češi sami sebe vnímají jako tolerantní vůči přistěhovalcům. Dalším zajímavým zjištěním z výzkumů veřejného mínění v roce 2009 je, že cizinci žijící na území České republiky nejsou nejvíce nenáviděnou skupinou. Mnohem hůře jsou například vnímáni příslušníci majority s kriminální minulostí nebo psychicky nemocní.¹⁰⁶

Závěrem této kapitoly je nutné poukázat na určité limity dotazníkového šetření postojů české veřejnosti. Jednak je někteří respondenti nemají k věci pevně utvořený postoj, a tudíž jejich názor nemá stejnou hodnotu jako názor někoho, kdo má názor pevně utvořený. Navíc někteří respondenti mohou mít vyhraněné názory, a proto v oficiálním šetření volí společensky přijatelnější odpověď.

¹⁰⁵ Srov. LEONTIYEVA, Yana; VÁVRA, Martin. *Postoje k imigrantům*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2008, s. 92-93.

¹⁰⁶ Srov. LEONTIYEVA, Yana; VÁVRA, Martin. *Postoje k imigrantům*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2008, s. 99-100.